

УДК 32:316.7

**Цивін Михайло Наумович**

кандидат технічних наук, доцент кафедри  
ландшафтної архітектури Національної академії  
керівних кадрів культури і мистецтв  
e-mail: [tsyvin@mail.ru](mailto:tsyvin@mail.ru);

**Матвієнко Оксана Володимирівна**

доктор педагогічних наук, професор,  
професор кафедри економіки та менеджменту  
Київського національного університету  
культури і мистецтв  
e-mail: [ox2006@bk.ru](mailto:ox2006@bk.ru)

## **МЕДІАБЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ОСВІТНЯ ПРОБЛЕМА**

Стаття присвячена проблемі психологічної безпеки особистості у полі впливу сучасних медіа. Наголошується, що засоби масової комунікації нині формують різновид "вторинної" реальності – так звану медіа-реальність, а створена ними медіа-картина світу стає продуктом соціального маніпулювання психологією масової аудиторії. Запропоноване авторське визначення медіабезпеки особистості. Акцентовано, що на нинішньому етапі "впливовості" медіа педагогічна практика повинна враховувати конкретні умови і протиріччя соціального середовища, соціальних відносин, місця, ролі діяльності людини у конкретному соціально-історичному середовищі, тобто бути соціально орієнтованою. Запропоновано введення соціокомунікативної складової у зміст вищої освіти, зокрема наскрізного курсу "Медіабезпека особистості".

*Ключові слова:* медіа, медіа-реальність, безпека, освіта, особистість.

*Цивин Михаил Наумович, кандидат технических наук, доцент кафедры ландшафтной архитектуры Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств*

*Матвиенко Оксана Владимировна, доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры экономики и менеджмента Киевского национального университета культуры и искусств*

### **Медиабезопасность личности как социально-образовательная проблема**

Статья посвящена проблеме психологической безопасности личности в поле влияния современных медиа. Отмечается, что средства массовой коммуникации формируют вид "вторичной" реальности – так называемую медиа-реальность, а созданная ими медиа-картина мира представляет собой продукт социального манипулирования психологией массовой аудитории. Предложено авторское определение медиабезопасности личности. Акцентируется, что на нынешнем этапе "влиятельности" медиа педагогическая практика должна формироваться с учетом конкретных условий и противоречий социальной среды, социальных отношений, места, роли деятельности человека в конкретной социально-исторической среде, то есть быть социально ориентированной. Предложено ввести социокоммуникативную составляющую в содержание высшего образования, в частности сквозной курс "Медиабезопасность личности".

*Ключевые слова:* медиа, безопасность, личность, медиа-реальность, образование.

*Tsyvin Mikhail, Ph.D., Associate Professor, Department of Landscape Architecture of the National Academy of Culture and Arts*

*Matvienko Oksana, Doctor of Education, Professor, Department of Economics and Management of Kyiv National University of Culture and Arts*

### **Media safety of the person as a social and educational problems**

The article deals with the psychological safety of the person in the field of influence of modern media. It is noted that the mass media as a social institution, now form a kind of "secondary" reality – the so-called "media reality", and they have created a media picture of the world is a product of social psychology to manipulate a mass audience. The article prompted the author's definition "media security personality". The attention that at this stage "influential" media pedagogical practice should be formed taking into account the specific conditions and contradictions of the social environment, the structure of social relations, the place and role of man, his activities in a specific socio-historical environment, that is, to be socially oriented. Prompted to enter sociocommunicative component in the content of higher education, particularly through the course "Media security personality".

*Key words:* media, security, identity, media reality, education.

У сучасному світі індивідуальна, групова і масова свідомість людей дедалі більше піддається агресивним інформаційним впливам, що у низці випадків наносить шкоду психічному і моральному здоров'ю громадян, руйнує моральні норми життя суспільства, призводить до дестабілізації соціально-політичного стану.

Сучасні медіа – і новітні, і традиційні – перетворилися на домінуючу складову суспільно-культурного та політичного життя. Внаслідок багатьох чинників їх функції трансформуються, повідомлення часто відображають неадекватну і нереалістичну картину сучасного світу, що може становити

потенційну загрозу руйнування моральних і етичних норм, культурних та художніх цінностей. Застосовуючи маніпулятивні технології, засоби масової комунікації змінюють поведінку людей, нав'язують стереотипи та соціальні міфи. Щодо виховання молодшої людини можна застосувати відому у соціології та критичній педагогіці ідеологію "прихованого навчального плану" або "латентної програми" (hidden curriculum), зокрема у тій частині, що стосується латентної трансмісії культурних цінностей, норм, диспозицій, установок, цілеспрямованого формування певного типу особистості.

Певні заходи, які здійснюються державою, суспільством, педагогічною спільнотою із забезпечення безпеки особистості у полі дії сучасних медіа, не мають системного характеру, потребують вдосконалення, однак не у напрямі реалізації різного роду заборон, а насамперед розвитку критичного мислення особистості. Нагальною потребою є теоретичне обґрунтування відповідних навчальних курсів, розробка відповідного методичного забезпечення та впровадження його у навчальний процес – від початкової школи до магістерської підготовки.

Актуальність досліджень у цьому проблемному полі зумовлена низкою суперечностей як у соціальному, так і педагогічному контексті. Зокрема, це суперечності між зростанням значення проблем психологічної безпеки особистості у полі впливу сучасних медіа, необхідністю адекватного сприйняття інформації особистістю, критичного її оцінювання і недостатнім рівнем осмислення цих проблем, розробки адекватних інструментів і засобів формування відповідних компетенцій у системі освіти – від початкової до вищої.

Проблема медіа безпеки особистості має широкий контекст і пов'язана з предметом досліджень багатьох наук – від соціокомунікативних до психолого-педагогічних. У системному взаємозв'язку таких понять, як "медіа", "особистість", "безпека", проблема медіабезпеки особистості має вивчатись як комплексна, міждисциплінарна проблема.

У контексті соціокомунікативних досліджень проблематика медіабезпеки особистості може розглядатись у проблемному полі питань генези та розвитку соціального маніпулювання і пізнання його природи.

Багато з досліджень відбувається у предметному полі, яке окреслюється так [20]: "...в умовах становлення сучасного інформаційного суспільства соціальне маніпулювання інформацією неминуче і тотальне, оскільки його наявність зумовлена такими чинниками: антропологічними детермінантами людської природи, конкретно-історичними умовами (переломні етапи історії), соціальними, політичними, економічними, класовими відносинами, закріплене у різних видах культури інформаційного суспільства (масовій, інформаційно-мережевій, екранній та ін.)". Дослідженню цих чинників присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів, які можуть становити теоретико-методологічну основу дослідження проблеми медіабезпеки особистості.

Педагогічна наука у дослідженнях медіабезпеки особистості має методологічний інструментарій нового освітнього напрямку – медіаосвіти, сформульованого ЮНЕСКО у другій половині минулого століття. Представники педагогічної науки, визнаючи відсутність єдиної теоретичної концепції медіаосвіти, здійснюють науковий пошук у царині теоретико-методологічного обґрунтування цього нового і надзвичайно актуального напрямку. Поміж вітчизняних дослідників слід згадати роботи Г.Онкович [13], яка на конкретних прикладах ілюструє сучасний стан та перспективи медіа дидактики вищої школи в Україні. У праці М.Слюсаревського [18] наголошується на медіаорієнтаційній функції освіти як відповіді на виклики інформаційної доби. Значний доробок становлять праці науковців, які розглядають широкий спектр аспектів розвитку медіаосвіти – від формування медіаосвітніх умінь у процесі шкільної хімічної освіти та у підготовці вчителів фізики, розглядаються проблеми духовного здоров'я особистості в освітньому просторі медіа-культури, наголошується необхідність медіа-освіти батьків, розглядаються стан та перспективи розвитку освіти у сучасному медіапросторі в умовах екранної культури, медіа-освіта як система забезпечення здоров'я особистості у медійно-інформаційному просторі, наголошують на медіаорієнтаційній функції освіти у відповідь на виклики інформаційної доби [3,5,7,10,17,19 та ін.].

У межах філософської науки дослідники виявляють специфіку освітнього виміру медіапростору як простору соціалізації та буття особистості в інформаційному суспільстві [6].

Що стосується власне проблем безпеки особистості у медіа-просторі, слід зазначити, що їх теоретичне дослідження у вітчизняному науковому дискурсі розпочалось з поняття "інформаційна безпека". Було вироблено певною мірою узгоджені підходи до його розуміння, зокрема розмежовано поняття "інформаційна безпека" та "безпека інформації", диверсифіковано застосування терміну у гуманітарному та техніко-технологічному контекстах. Однак, слід відмітити, що науковий пошук, в основному, спрямований на виявлення загроз інформаційній безпеці держави, суспільства або ж співвідноситься з безпекою використання засобів Інтернет.

Нині можемо бачити, що проблема безпеки особистості у інформаційному просторі локалізується у полі діяльності медіа і на часі вже дослідження медіабезпеки особистості як основної складової інформаційно-психологічної безпеки у сучасних умовах.

Слід звернути увагу, що у російському науковому просторі питання медіа безпеки особистості чітко артикулюються, накреслюються шляхи вирішення цієї проблеми. Зокрема, пропонується [12]:

1. Державний контроль, створення реєстру заборонених сайтів і каналів комунікації.
2. Самостійний контроль медіа ресурсів з боку інтернет-провайдерів і редакторів ЗМІ.

3. Самоосвіта кожного індивіда у відношенні до проблеми медіабезпеки, самоконтроль.
4. Медіаосвіта населення, особливо молоді з проблеми медіа безпеки.
5. Введення етичного кодексу комунікації.

Дослідники дають таке визначення медіабезпеки [12]: медіабезпека – це стан захищеності від недостовірної або небезпечної інформації, яка завдає шкоди здоров'ю людини, її моральності та особистісному розвитку.

Одним із узагальнюючих наукових напрямів у галузі досліджень впливу медіа на особистість сьогодні пропонується медіапсихологія, яка постає і розвивається як теорія і практика протидії маніпуляції. Медіапсихологія вивчає співвідношення індивідуальної та колективної психіки, індивідуальної і масової свідомості, індивідуального і масового підсвідомого.

До взаємопов'язаних прикладних напрямів медіа психології дослідники відносять медіааналітику, медіатерапію і медіаосвіту [16]. Завданням медіааналітики є аналіз контенту медіа комунікації з точки зору дотримання принципів інформаційно-психологічної безпеки; виявлення психотехнологій масових інформаційних кампаній та їх наслідків; психологічні, юридичні і етичні аспекти журналістської діяльності.

Предметом медіатерапії є розробка систем і способів психологічного захисту від патогенних інформаційних технологій, профілактика і реабілітація інформаційних травм аудиторії та ін.

Основним завданням третього напрямку – медіаосвіти – є розширення знань аудиторії про основні прийоми впливу ЗМІ, що підвищує рівень адаптованості та інформаційно-психологічної захищеності учасників масової комунікації.

Ці три складові – медіа аналітика, медіа терапія та медіаосвіта – утворюють стратегію і базовий ресурс медіапсихологічного захисту соціуму і людини.

Вітчизняні дослідники, вивчаючи предметну сферу та завдання медіапсихології, визначають її як галузь науки, що позиціонується на перетині психології та соціальних комунікацій [11]. У наукових пошуках виявляють теоретико-методологічні підходи до її викладання у країнах Європи та Росії пропонують її зміст у системі професійної підготовки журналістів, ПР-фахівців та рекламистів, редакторів [2, 11].

Виконаний аналіз дає змогу твердити, що у теоретичному плані проблема медіа безпеки особистості у вітчизняній науці не ідентифікована, а практична постановка цієї проблеми значно випереджає теоретичну, однак наявні теоретико-методологічні основи її дослідження.

У суспільстві початку ХХІ ст. комунікативні технології впливу на свідомість і поведінку масової аудиторії відіграють ключову роль. Під впливом медіа – як традиційних, так і новітніх – масова аудиторія одержує різноманітні, часто суперечливі і несистематизовані повідомлення.

Засоби масової комунікації, як соціальний інститут, нині не тільки відображають процеси, що відбуваються у суспільстві, а й формують вид "вторинної" реальності [20] – так звану "медіа-реальність", інформаційний вплив якої на свідомість, мислення, почуття та емоційну сферу людей не поступається об'єктивній реальності. Інколи ця медіа-картина світу представляє собою продукт соціального маніпулювання психологією масової аудиторії, який ускладнює адекватне пізнання об'єктивної реальності. Дослідники питань створення такого медіа-продукту поміж причин називають і замовлення владних та впливових структур, і комерційний інтерес власне самих ЗМІ.

Поки ще не увійшло до широкого обігу, однак входить до суспільної свідомості, поняття "медіа-екологія". У центрі уваги медіаекологів – вплив медіатехнологій на психіку індивідуума та соціокультурні процеси у суспільстві. Науковці розглядають медіаекологію як новий науковий напрям, і, окреслюючи його межі [4], констатують, що медіаекологія – це розширення екологічної парадигми на поле комунікативних процесів. У його статті так визначено медіаекологію: медіаекологія – міждисциплінарна галузь знань на стику соціальної екології та медійних наук, яка вивчає проблеми взаємодії людини та інформаційного середовища, а також структуру і організацію екосистем різного рівня.

Об'єкт науки – медіаекосистеми, сталі структури, які складаються з людей, їх спільнот, інформаційного середовища існування, пов'язані комплексом взаємовідносин. Предмет – закономірності й тенденції соціально-психологічної взаємодії індивідуумів і соціальних груп з інформаційним середовищем.

Системно пов'язаною з медіаекологією є проблема масової свідомості, маніпулятивного управління масами. У цьому контексті запропонуємо робоче визначення медіабезпеки особистості: медіабезпека особистості – це такий стан людини, коли дія медіа повідомлень і реакція на них не призводить до погіршення функціонування і розвитку організму, свідомості, психіки і людини у цілому і не перешкоджають досягненню певних бажаних для людини цілей.

Основним засобом "захисту" особистості, забезпечення її медіабезпеки є медіаосвіта. Цей специфічний напрям освіти сформувався у педагогічній науці у другій половині ХХ ст. у провідних країнах світу і був покликаний допомогти школярам і студентам краще орієнтуватись у світі медіа культури, оволодіти мову засобів масової інформації, навчитись аналізувати медіа тексти. Сьогодні здатність критично оцінювати медіа тексти, визначати їх джерела, політичні, соціальні, комерційні і культурні інтереси, відрізняти факти, як потребують перевірки, адекватно оцінювати інформацію і формулювати власну думку й визначати свою позицію є, безперечно, нагальною потребою. Вітчизняні педагоги сьогодні наголошують на необхідності розвитку критичного мислення, пропонують його методики [15]. Проблема формування критичного мислення знаходиться у полі уваги і їх зарубіжних колег [21]. Розуміючи під критичним мисленням систему суджень, яка використовується для аналізу подій з форму-

люванням обґрунтованих висновків і дає змогу виносити обґрунтовані оцінки, інтерпретації, а також коректно застосовувати одержані результати до ситуацій і проблем, можемо бачити, що розвиток критичного мислення є основою медіабезпеки особистості.

На нинішньому етапі "впливовості" медіа очевидним стає, що педагогічна практика має формуватись з урахуванням конкретних умов і суперечностей соціального середовища, структур соціальних відносин, місця і ролі людини, її діяльності у конкретному соціально-історичному середовищі, тобто бути соціально орієнтованою [22]. На зміст освіти, особливо, пов'язаний із проблематикою медіавпливів, значною мірою можна екстраполювати таку функцію соціальної педагогіки як пізнання реальної ситуації життєдіяльності людини, яка проживає в умовах певного соціального середовища і розвивається у конкретних історичних соціокультурних умовах соціуму.

Сьогодні педагогіка має формувати свої ресурси, виходячи з проблем соціуму, у якому існує і розвивається людина. На часі – навчання і виховання людини, включаючи і "соціальну ситуацію її розвитку" (за Л.С.Виготським), з урахуванням як позитивних, так і негативних впливів суспільних процесів на людину і суспільство у цілому. Слід зазначити, що і педагогіка початкової й середньої школи, і педагогіка вищої школи має бути сьогодні по суті соціальною педагогікою, одним із предметів діяльності якої є увага до існування особистості у сучасному інформаційно-комунікаційному середовищі, а якщо конкретизувати – під впливом сучасних медіа.

Такі завдання соціальної педагогіки цілком знаходяться у контексті її розуміння як галузі педагогіки, що досліджує вплив соціального середовища на виховання і формування особистості, яка розробляє систему заходів з оптимізації виховання особистості з урахуванням конкретних умов соціального середовища.

Нині відбувається трансформація функцій ЗМІ, ці процеси є маловивченими і неконтрольованими, отже можуть становити потенційну загрозу руйнування моральних і етичних норм, культурних цінностей. Загальноприйняті функції ЗМІ – інформаційна, комунікаційна, ціннісно-орієнтована, культурно-освітня, функція релаксації – сьогодні реалізуються таким чином, що становлять загрозу свідомості людини. Витончені методи, які застосовуються з метою маніпулювання свідомістю, утвердження неприйнятних для особистості ідеалів та цінностей, можуть змінити поведінку особистості, спрямовуючи її не тільки на недостойні, а й на суспільно неприйнятні вчинки.

Цілком конструктивною визнається сьогодні концепція "агресивного медіа середовища", її дослідники наголошують та тому, що повідомлення у ньому активують негативні емоційні реакції та стани [14]. Для людини, яка має серйозні проблеми у навчанні, неуспішну соціалізацію, дисгармонійний, травмований емоційний світ, будь-який вплив може мати непередбачувані реакції. І якщо вплив (у т.ч. інформаційний) побудовано на використанні сили примітивних інстинктивних реакцій, така людина буде керованою [8]. Розглядаючи медіабезпеку особистості у термінах і категоріях соціальної педагогіки, та описуючи особливості формування і розвитку особистості в умовах сучасного суспільства, зокрема соціалізації під впливом ЗМІ, часом доречним може бути звертання до такої галузі знань як соціально-педагогічна віктимологія, екстраполюючи наявні її напрацювання до умов соціалізації особистості під впливом ЗМІ.

Наголошуючи на необхідності введення дисципліни "Медіабезпека особистості" у вищій школі, базуюсь на тому, що професійна педагогіка – її теорія і практика – знаходяться у вивченні та реалізації взаємозв'язків у системах "освіта-суспільство", "людина-суспільство", "освіта-наука-виробництво", "людина-професійна діяльність".

Зазначимо, що у змісті освіти у вищій школі – навіть для гуманітарних спеціальностей, не кажучи вже про спеціальності технічного профілю – практично не представлені навчальні дисципліни, які можна було б розглядати з точки зору медіаосвіти. Тільки для небагатьох спеціальностей (журналістика, ПР, реклама та деякі інші) у навчальних планах наявні курси "Соціальні комунікації", "Теорія масових комунікацій", "Психологія масових комунікацій". У концепції медіа-освіти, прийнятій Президією НАПН України [9], звертається увага на її запровадження у вищій школі і зазначається, що медіа-освіта у вищій школі передбачає підготовку як фахівців для мас-медіа, так і медіа-педагогів та медіа-психологів. Крім того, медіа-освітні елементи мають увійти до навчальних програм циклу професійно-орієнтованої гуманітарної підготовки з інших спеціальностей у відповідних їм обсягах.

Вважаємо, що наскрізний курс медіаосвіти і навіть ширше – введення соціокомунікативної складової у зміст вищої освіти – є нагальною потребою у сучасному соціумі.

Саме дисципліни соціально-комунікативного спрямування можуть найбільш повно підготувати особистість до соціалізації у сучасному суспільстві. Їх "практико орієнтованість" дає змогу адекватно використовувати технології формування критичного мислення із застосуванням проблемного навчання.

Теоретичне осмислення проблеми медіа безпеки особистості у сучасному соціумі спонукає висловити припущення стосовно педагогічного засобу її вирішення: формування критичного мислення студентів ВНЗ як засіб захисту їх від негативного впливу медіа буде ефективним, якщо буде реалізовано у комплексі педагогічних умов, поміж яких – розробка комплексу дисциплін соціально-комунікативного спрямування, їх наскрізне впровадження у навчальний процес для студентів всіх спеціальностей. У нашому дослідженні таким заходом пропонуємо реалізацію спецкурсу "Медіабезпека особистості".

Завданнями курсу є:

- формування усвідомленого критичного мислення до пропонованої медіа-продукції;
- формування у студентів цілісного уявлення про системи мас-медіа, їх роль, функції та види у сучасному світі;
- ознайомити студентів з основними методами і методиками дослідження ефектів мас-медіа;
- розкрити психологічні основи медіа виробництва та медіа споживання
- формування навичок захисту від маніпулятивних стратегій і впливів мас-медіа;
- профілактика медіа-адикцій.

Навчальний курс базується на загальних принципах та предметному полі досліджень медіапсихології – галузі науки, що позиціонується на перетині психології та соціальних комунікацій і описує та пояснює поведінку людини, зумовлену впливом засобів масової комунікації. Методологічно навчальний курс спрямований на формування у студентів критичного мислення та навичок захисту від маніпулятивних стратегій і впливів мас-медіа.

У змісті курсу "Медіабезпека особистості" слід наголосити на необхідності наявності у ньому таких розділів: основні загрози для особистісної безпеки від деструктивних впливів сучасних медіа; масова комунікація: сутність, суб'єкти, засоби; аудиторія як об'єкт і суб'єкт комунікації; психологічні основи функціонування медіа; колективні реакції на вплив медіа; психологія натовпу; психологія пропаганди; ефекти впливу мас-медіа на особистість.

Отже, медіабезпека особистості – це такий стан людини, коли дія медіа повідомлень і реакція на них не призводить до погіршення функціонування і розвитку організму, свідомості, психіки і людини у цілому і не перешкоджають досягненню певних бажаних для людини цілей.

На нинішньому етапі "впливовості" медіа педагогічна практика має формуватись з урахуванням конкретних умов і суперечностей соціального середовища, структур соціальних відносин, місця і ролі людини, її діяльності у конкретному соціально-історичному середовищі, тобто бути соціально орієнтованою. А введення соціокомунікативної складової у зміст вищої освіти є нагальною потребою у сучасному соціумі. Саме дисципліни соціально-комунікативного спрямування можуть найбільш повно підготувати особистість до соціалізації у сучасному суспільстві.

### **Література**

1. Апалкова Я.В. Медіа освіта. Світова практика на сучасному етапі/ Я.В.Апалкова // Науковий вісник Донбасу. – 2010. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd\\_2010\\_3\\_2.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2010_3_2.pdf).
2. Бутиріна М.В. Медіапсихологія: до питання формування навчальної дисципліни / Бутиріна М.В. // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И.Вернадского. Серия "Филология. Социальные коммуникации". – 2012. – Т.25 (64). – № 4. – Ч.1. – С.85-90.
3. Великодна Є.М. Медіа-освіта як система забезпечення здоров'я особистості у медійно-інформаційному просторі/ Є.М.Великодна // Грані. – 2014. – № 6. – С. 64-69.
4. Воробьев В.П. Проблемное поле медиаэкологии: опыт демаркации научного направления [Електронний ресурс] / Воробьев В.П., Степанов В.А. – Режим доступу: <http://www.elib.bsu.by/bitstream>.
5. Гвоздев В.М. Батьківська медіаосвіта як невід'ємна частина сучасного освітньо-виховного процесу/ В.М.Гвоздев // Наукові записки Інституту журналістики. – 2013. – Т. 50. – С. 202-205.
6. Григоров Г.А. Освітній вимір медіа-простору: філософський аналіз: автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.10 / Г.А.Григоров; Харків. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2014. – 16 с.
7. Іщенко А.Ю. Сучасна медіа-освіта: впровадження в Україні та міжнародний досвід/ А.Ю.Іщенко // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 4. – С. 80-84.
8. Коваленко Н.П., Коваленко А.А. Информационная и коммуникационная манипуляция и массовое сознание [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spiritoftime.ru/psychology/336-2013-12-24-04-09-02.html>.
9. Концепція впровадження медіа-освіти в Україні. Схвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України 20 травня 2010 року, протокол № 1-7/6-150 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ispp.org.ua/news\\_44.htm](http://www.ispp.org.ua/news_44.htm).
10. Кух О. М. Медіа освіта і підготовка вчителів фізики/ О. М.Кух, А.М.Кух //Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 109. – С. 193-195.
11. Литвин Н. Професійно орієнтована медіапсихологія в медіаподготовці майбутніх редакторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mim.org.ru/phocadownload/litvin.pdf>.
12. Морозова А. А. Медиа-безопасность в эпоху информации / Информационное поле современной России: практики и эффекты: Материалы IX Международной научно-практической конференции, 18-20 октября 2012 г. / Под ред. Р.П. Баканова: в 2 т. – Т. 1. – Казань: Казан. ун-т, 2012. – С. 280–287.
13. Онкович А. В. Медиадидактика высшей школы//Международный электронный научно-образовательный журнал "Медиа. Информация. Коммуникация". – 2013. – №5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mic.org.ru>.
14. Петрунько О. В. Агресивне медіа-середовище: якісний і змістовий дискурси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://elibrary.kubg.edu.ua/364/1/O\\_V\\_Petrynko\\_AMEQaS.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/364/1/O_V_Petrynko_AMEQaS.pdf).
15. Пометун О. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/3725/1>.
16. Пронин Е.И. Медиапсихология: новейшие информационные технологии и феномен человека / Пронин Е.И., Пронина Е.Е. // Общественные науки и современность. – 2013. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://istina.msu.ru/media/publications/article/aa5/f18/4790004/Pronin\\_Pronin](http://istina.msu.ru/media/publications/article/aa5/f18/4790004/Pronin_Pronin).

17. Роман С. В. Контекстне формування медіаосвітніх умінь і еколого-гуманістичних цінностей у процесі шкільної хімічної освіти/ С.В. Роман // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 13(1). – С. 141-147.
18. Слюсаревський М. Медіаорієнтаційна функція освіти як відповідь на виклики інформаційної доби/ М.Слюсаревський // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2013. – № 4. – С. 19-28.
19. Станіславська К.І. Про стан та перспективи розвитку освіти у сучасному медіапросторі в умовах екранної культури/ К.І.Станіславська // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2013. – Вип. 7. – С. 330-338.
20. Цымбал Е. А. Феномен соціального маніпулювання в соціокультурному просторі інформаційного общества: автореф. дис...канд.филос.наук: 09.00.11/Е. А. Цымбал; Ростовский гос. университет путей сообщения. – Ростов-на-Дону, 2010. – 29 с.
21. Шакирова Д.М. Формирование критического мышления учащихся и студентов: модель и технология /Шакирова Д.М. // Educational Technology & Society. – 2006. – 9(4). – С.284-292 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elibrary>.
22. Яркина Т.Ф. Социальная педагогика и социальная работа в контексте международного сотрудничества /Яркина Т.Ф. – М.:АСРПИР, 1998. – 62 с.

### References

1. Apalkova Ya.V. Media osvita. Svitova praktyka na suchasnomu etapi/ Ya.V.Apalkova // Naukovyi visnyk Donbasu. – 2010. – № 3. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd\\_2010\\_3\\_2.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2010_3_2.pdf).
2. Butyrina M.V. Mediapsykholohiia: do pytannia formuvannia navchalnoi dystsypliny /Butyrina M.V. // Uchenye zapiski Tavricheskogo natsional'nogo universiteta im. V.I.Vernadskogo. Seriya "Filologiya. Sotsial'nye kommunikatsii". – 2012. – Т.25 (64). – № 4. – Ch.1. – С.85-90.
3. Velykodna Ye.M. Media-osvita yak systema zabezpechennia zdorovia osobystosti u mediino-informatsionomu prostori/ Ye.M.Velykodna // Hrani. – 2014. – № 6. – С. 64-69.
4. Vorob'ev V.P. Problemnoe pole mediaekologii: opyt demarkatsii nauchnogo napravleniia [Elektronnyi resurs] / Vorob'ev V.P., Stepanov V.A. – Rezhim dostupu: <http://www.elib.bsu.by/bitstream>.
5. Hvozdiev V.M. Batkivska mediaosvita yak nevidiemna chastyna suchasnoho osvitho-vykhovnoho protsesu/ V.M.Hvozdiev // Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky. – 2013. – Т. 50. – С. 202-205.
6. Hryhorov H.A. Osvitnii vymir media-prostoru: filosofskiy analiz: avtoref. dys. ... kand. filos. nauk: 09.00.10 / H.A.Hryhorov; Kharkiv. nats. ped. un-t im. H.S. Skovorody. – Kharkiv, 2014. – 16 с.
7. Ishchenko A.Yu. Suchasna media-osvita: vprovadzhennia v Ukraini ta mizhnarodnyi dosvid/ A.Yu.Ishchenko // Stratehichni priorytety. – 2013. – № 4. – С. 80-84.
8. Kovalenko N.P., Kovalenko A.A. Informatsionnaia i kommunikatsionnaia manipuliatsiia i massovoe soznanie [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.spiritoftime.ru/psychology/336-2013-12-24-04-09-02.html>.
9. Kontseptsiiia vprovadzhennia media-osvity v Ukraini. Skhvaleno postanovoiu Prezycji Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy 20 travnia 2010 roku, protokol № 1-7/6-150 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http://www.ispp.org.ua/news\\_44.htm](http://www.ispp.org.ua/news_44.htm).
10. Kukh O. M. Media osvita i pidhotovka vchyteliv fizyky/ O. M.Kukh, A.M.Kukh //Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Pedahohichni nauky. – 2013. – Vyp. 109. – С. 193-195.
11. Litvin N. Professional'no orientoivannia mediapsykholohiia v mediapodgotovke budushchikh redaktorov [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu:<http://mim.org.ru/phocadownload/litvin.pdf>.
12. Morozova A. A. Media-bezopasnost' v epokhu informatsii / Informatsionnoe pole sovremennoi Rossii: praktiki i efekty: Materialy IX Mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii, 18-20 oktiabria 2012 g. / Pod red. R.P. Bakanova: v 2 t. – Т. 1. – Kazan': Kazan. un-t, 2012. – С. 280-287.
13. Onkovich A. V. Mediadidaktika vysshei shkoly//Mezhdunarodnyi elektronnyi nauchno-obrazovatel'nyi zhurnal "Media. Informatsiia. Kommunikatsiia". – 2013. – №5 [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://mic.org.ru>.
14. Petrunko O. V. Ahresyivne media-seredovyshche: yakisnyi i zmistovyi dyskursy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: [http://elibrary.kubg.edu.ua/364/1/O\\_V\\_Petrynko\\_AMEQaS.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/364/1/O_V_Petrynko_AMEQaS.pdf).
15. Pometun O. Metodyka rozvytku krytychnoho myslennia na urokakh istorii [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://lib.iitta.gov.ua/3725/1>.
16. Pronin E.I. Mediapsykholohiia: noveishie informatsionnye tekhnologii i fenomen cheloveka / Pronin E.I., Pronina E.E. // Obshchestvennye nauki i sovremennost'. – 2013. – № 2 [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: [http://istina.msu.ru/media/publications/article/aa5/f18/4790004/Pronin\\_Pronin](http://istina.msu.ru/media/publications/article/aa5/f18/4790004/Pronin_Pronin).
17. Roman S. V. Kontekstne formuvannia mediaosvitnikh umin i ekoloho-humanistychnykh tsinnosti u protsesi shkilnoi khimichnoi osvity/ S.V. Roman // Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky. – 2013. – № 13(1). – С. 141-147.
18. Sliusarevskiy M. Mediaorientsiia funktsiia osvity yak vidpovid na vyklyky informatsiinoi doby/ M.Sliusarevskiy // Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii. – 2013. – № 4. – С. 19-28.
19. Stanislavskaya K.I. Pro stan ta perspektivy rozvytku osvity u suchasnomu mediaprostori v umovakh ekrannoi kultury/ K.I.Stanislavskaya //
20. Tsymbal E. A. Fenomen sotsial'nogo manipulirovaniia v sotsiokul'turnom prostranstve informatsionnogo obshchestva: avtoref. dis...kand.filos.nauk: 09.00.11/Е. А. Tsymbal; Rostovskii gos. universitet putei soobshcheniia. – Rostov-na-Donu, 2010. – 29 s.
21. Shakirova D.M. Formirovanie kriticheskogo myshleniia uchashchikhsia i studentov: model' i tekhnologiia /Shakirova D.M. // Educational Technology & Society. – 2006. – 9(4). – С.284-292 [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://elibrary>.
22. Iarkina T.F. Sotsial'naia pedagogika i sotsial'naia rabota v kontekste mezhdunarodnogo sotrudnichestva /Iarkina T.F. – М.:ASRPiR, 1998. – 62 с.

## **СУБ'ЄКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ**

Розглянуто значення політичної стабільності в інформаційному порядку денному. Виявлені й досліджені суб'єкти інформаційного забезпечення політичної стабільності та їх роль у досягненні й підтримці політичної стабільності. Проаналізована ймовірність застосування способів маніпуляцій з метою дискредитації демократичних цінностей. Зроблено висновок про те, що механізмом протидії такому сценарію є самі ЗМІ, які в демократичному суспільстві є незалежними від держави й розвиваються на основі конкуренції в інформаційному просторі.

*Ключові слова:* політична стабільність, інформаційний порядок денний, суб'єкти інформаційного забезпечення політичної стабільності.

*Семченко Ольга Владиславівна, кандидат политических наук, докторантка кафедры политологии Одесской национальной академии связи им. А.С. Попова*

### **Субъекты информационного обеспечения политической стабильности**

Рассмотрено значение политической стабильности в информационной повестке дня. Выявлены и изучены субъекты информационного обеспечения политической стабильности и их роль в достижении и поддержании политической стабильности. Исследуется вероятность применения приемов манипуляции в целях дискредитации демократических ценностей. Сделан вывод о том, что механизмом противодействия такому сценарию являются сами СМИ, которые в демократическом обществе не подчинены государству и развиваются на основе конкуренции в информационном пространстве.

*Ключевые слова:* политическая стабильность, информационная повестка дня, субъекты информационного обеспечения политической стабильности.

*Semchenko Olga, Political Science, doctoral student of political science of the Odessa National O.S.Popov Academy of Telecommunication*

### **Actors information for political stability**

Discussed the importance of political stability in the information agenda. Identified and studied the subjects of information for political stability and their role in achieving and maintaining political stability. We investigate the likelihood of manipulation techniques to discredit democratic values. It is concluded that the mechanism for countering such a scenario are the media themselves, which in a democratic society is not subordinated to the state and developed on the basis of competition in the information space.

*Keywords:* political stability, the information agenda, the subjects of the information to ensure political stability.

Загальновідомо, що політична стабільність можлива лише за умови збалансованості всіх політичних інститутів, у тому числі політичних партій, а також конструктивної діяльності громадських організацій, узгодженості інтересів різних соціальних груп суспільства, держави й усіх громадян. Тобто суб'єктами політичної стабільності в державі виступають усі структури державної влади, політичні інститути, громадянське суспільство й усі громадяни. Метою цієї статті є розгляд значення політичної стабільності в умовах інформаційного порядку денного. Завдання статті – виявити й дослідити суб'єктів інформаційного забезпечення політичної стабільності та їхню роль у досягненні й підтримці політичної стабільності, чого так бракує нашій країні.

Як відомо, у медіацентричній демократії встановлення новинного порядку денного є для політичних сил однією з пріоритетних цілей. Основна мета суб'єктів інформаційного порядку денного – змусити суспільство думати так, як це вигідно відправникам інформації. Відтак зрозуміло, чому за право формування головних новин дня вони готові боротися не тільки один з одним, але й із ЗМІ, якщо їхній ракурс подачі інформації не збігається з тим, у якому її хочуть бачити політики.

Суб'єктами формування інформаційного політичного порядку денного в демократичному суспільстві виступають ЗМІ, у першу чергу, телебачення, редактори газет, політики і їхні прихильники, впливові люди. Згадаємо відомий вислів про те, що "ЗМІ не можуть вказати нам, що думати, вони можуть тільки вказати, що нам думати про щось" [1, 40]. Це означає, що ті організації, які прагнуть впливати на політичний процес, повинні вміти контролювати ідеологічну сферу суспільства. Звичайно ж, у демократичному суспільстві таке прагнення до контролю за формуванням новинного порядку денного має бути обмежено плюралізмом.

Для організації контролю над процесом новинного планування наймається ціла команда фахівців із комунікації, зв'язків із громадськістю, метою яких є подача у вигідному світлі інформації, доступної для ЗМІ. На думку дослідників, вплив на планування новин є непомітним для простого обивателя. Його можуть помітити тільки політики й журналісти.

Ведучі телевізійних програм та їхні редактори створюють інформаційний контент, метою якого є не тільки подача інформації про ті чи інші події, а й формування ставлення до них. Люди починають оцінювати, що відбувається, на основі нав'язування їм певних цінностей і установок. Так телебачення опановує масовою свідомістю. Роль телебачення як вагомий фактор впливу на політичне життя обґрунтована тим, що воно всеосяжне, його аудиторія не обмежується. У результаті політики, здійснюваної за допомогою телебачення, ми переходимо, як вважає С. Московичі, "від демократії мас до демократії публік", коли всі телеглядачі об'єднані одним джерелом інформації. За його ж словами: "Залишаючись кожен у себе в будинку, вони існують усі разом" [2, 228].

Знаменита книга Г. Маклюєна "Зрозуміти медіа" зберігає свою актуальність і сьогодні. Щоб зрозуміти телебачення, треба враховувати наступне. Телебачення привабливе й сприйнятливие завдяки ефектному поєднанню картинок й тексту. Ця характерна риса телебачення активно використовується різними політичними силами у своїх цілях. Крім того, варто враховувати й більш високий рівень довіри до телебачення порівняно з іншими засобами масової інформації.

Представник Інституту соціології НАН України Н. Костенко на презентації моніторингу теленовин за останній тиждень вересня 2014 р., здійсненого в Києві, відзначила, що вперше за 20 років в Україні зафіксована ситуація, коли рівень недовіри до медіа перевищує рівень довіри. За її словами, українські експерти фіксують падіння довіри громадян України до засобів масової інформації приблизно в півтора рази за минулий рік. При цьому вона відзначила, що ЗМІ є єдиним суспільним інститутом, до якого впала довіра. За словами Костенко, якщо торік 37% довіряли мас-медіа й 29% не довіряли, то цього року ситуація зворотна – тільки 25% довіряють ЗМІ, а 47% не довіряють. При цьому цього року відзначається регіональна диференціація рівня недовіри: від 27% на заході країни до 68% – на Донбасі. Костенко також відзначила, що подібний моніторинг Інститут соціології веде з 1994 року, і "за весь час спостереження вперше зафіксована така ситуація, коли рівень недовіри перевищує рівень довіри до медіа". Для порівняння, за даними опитування, проведеного Центром Разумкова у квітні 2014 року, українським ЗМІ довіряли більше 60% респондентів. При цьому 79,5% опитаних українців висловили недовіру російським мас-медіа [3].

Яскравим прикладом того, що ЗМІ формують ставлення людей до політики, є зниження довіри до уряду з боку американських громадян під час війни у В'єтнамі, що виникло у зв'язку з тим, що через телебачення війна торкнулася простих американців. Отже, засоби масової інформації багатолікі, вони можуть використовуватися як у процесі стабілізації, так і дестабілізації. Так, наприклад, відомо, що коли Леха Валенсу запитали про причини демократичної революції в Польщі, він показав на телевізор і сказав: "Він!". Політика ЗМІ, спрямована на порівняння інформації про провали комуністичних урядів, що завели суспільство в тупик, і про західний спосіб життя привела до падіння підтримки польським суспільством діючої влади. Вважається, що телебачення також відіграло найважливішу роль у демократизації Південної Європи, Латинської Америки, Східної Європи в 1970-1990-і роки. Завдяки телебаченню інформація про настання демократії в сусідніх країнах поширювалася миттєво. Це надавало борцям з диктатурами сили й відчуття підтримки з боку сусідніх демократичних країн. Все це С. Хатінгтон назвав демонстраційним ефектом [4].

А в Іспанії в 1981 р. телевізійний виступ короля Хуана Карлоса дозволив запобігти перевороту в країні. У той же час ЗМІ можуть провокувати протести, демонстрації й навіть путчі, особливо в країнах, де немає демократичних стабілізаторів. "Екстремістськими силами ще ширше, ніж колись, стали застосовуватися методи інформаційно-психологічного впливу й маніпулювання суспільною свідомістю, що дозволяють забезпечити політичну мобілізацію більших мас населення, перетворити їх на юрбу, що діє в інтересах маніпуляторів для делегітимації влади" [5, 3]. Таким чином, в інформаційному суспільстві інформація постає вагомою мобілізуючою силою.

На дестабілізуючий потенціал Інтернету вказує український дослідник І. Залевська. Вона зробила обґрунтований і справедливий висновок про те, що в українських умовах істотну загрозу стабільності політичної системи несе Інтернет. Головною причиною цього є те, що дотепер не створено дієвих правових механізмів, які могли б регламентувати онлайн-простір. Інформаційно-комунікаційні технології, впливаючи на систему інформаційно-політичних відносин, перетворюють її не просто в поле інформаційної боротьби, а у війну компроматів. Інтернет створює умови для поширення компромату на жонгу з політичних сил, оскільки правових обмежувальних рамок не існує [6, 103–104].

Тобто, з одного боку, Інтернет створює нові можливості для реалізації особистісної свободи, свободи слова, збору, зберігання й поширення інформації, але, з іншого боку, створює й нові погрози для тієї ж особистості, наприклад, шляхом нагромадження персональних даних про неї. Навіть якщо це робиться в ім'я благих намірів. Так, наприклад, система електронного уряду, ставлячи своєю метою поліпшити діяльність уряду традиційного, забезпечує громадян якісними електронними послугами. Але в той же час дана система здійснює електронну обробку, збір, зберігання, пошук персональних даних громадян країни. Таким чином, громадяни зіштовхуються із загрозою порушення їхніх прав на приватне життя й особисту переписку.

З огляду на більшу популярність використання медійних технологій для впливу на свідомість людей, державні органи, політичні партії, політики прийшли до розуміння того, що класичні моделі політичного менеджменту стрімко застарівають, у зв'язку з чим вони мають потребу в перегляді відпові-



дно до сучасних реалій. Риторичним є питання про корисність телебачення в стабілізації політичної системи. Інформаційні й пропагандистські можливості телебачення величезні. І не секрет, що вони часто використовуються з метою маніпуляцій суспільною свідомістю.

Таким чином, у політичному аспекті виникають побоювання того, чи не будуть способи маніпуляцій використані з метою дискредитації демократичних цінностей. Механізмом протидії такому сценарію є самі ЗМІ, які в демократичному суспільстві не підпорядковані державі й розвиваються на основі конкуренції в інформаційному просторі. І, звичайно, – політична культура, що допомагає людині усвідомлено оцінювати інформаційні продукти сучасних ЗМІ.

Якщо зрівняти маніпулятивну й діалогову моделі політичної комунікації, то легко можна виявити, що в першій суспільний порядок денний створюється шляхом поєднання політичного порядку денного з медіа-порядком, тобто темами, на які роблять акцент ЗМІ. У маніпулятивній моделі пріоритетність тем визначається перевагами влади, які природно віддані зображенням діяльності влади в найбільш вигідному світлі. Діалогова модель побудована на критичному огляді суспільних проблем, які обговорюються учасниками мережних взаємодій. Сказане не означає, що теми обох моделей не можуть збігатися або перетинатися, однак підхід до їхнього розкриття значно відрізняється.

Як відомо, у демократичних країнах присутні кілька моделей телебачення. Комерційна модель, у рамках якої телебачення фінансується за рахунок реклами, орієнтована на показ інформаційної продукції, що користується найбільшим попитом. Державна модель орієнтована на показ просвітницьких та інформаційних програм, схильна до ідеологізації й цензури. Завданням демократичного розвитку найбільше відповідає модель суспільного телебачення, що фінансується за рахунок своєї аудиторії, а значить, не залежить ні від держави, ні від власників. Є приклади й сполучення переваг різних моделей, наприклад, комерційної й суспільної у Великобританії.

До моделі суспільного телебачення намагається перейти Україна. І з цією метою вже готується відповідне законодавство. Так, 17 квітня 2014 р. Верховна Рада прийняла закон "Про Суспільне телебачення й радіомовлення України", який вступив у дію 15 травня 2014 р. Кабінет Міністрів України ухвалив також рішення щодо створення публічного акціонерного товариства "Національна суспільна телерадіокомпанія України".

Згідно законодавства забороняється втручання державних органів і органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, а також недержавних організацій, у діяльність НСТУ з метою встановлення цензури, попереднього контролю й незаконного впливу на зміст інформації. НСТУ не зобов'язане висвітлювати діяльність органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб. Програми НСТУ становлять не менш 75% національного і європейського (країн, що ратифікували Європейську конвенцію про трансграничне телебачення) щодобового виробництва ефірного мовлення [7].

З моменту появи телебачення його обвинувачували в "обробці" аудиторії, в ослабленні зв'язків між людьми, у поширенні стереотипів і т.д. І в цьому є певна частка істини. Сьогодні такі ж докори адресують Інтернету. Але не можна заперечувати й те, що саме завдяки телебаченню люди стали більш інформованими, політика – більш відкритою, політики – більш відповідальними.

Телебачення є лідером у списку ЗМІ, яким довіряють українці. Про це свідчать дані соціологічного опитування "Соціального моніторингу" і Інституту соціологічних досліджень імені Яременка. Рівень довіри у ТБ – близько 49%. У газет – 45,1%, у радіо – 43,3%, в Інтернет-ЗМІ – 38,7% [8]. Ці дані корелюються із результатами всеукраїнського опитування суспільної думки, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології 9 – 19 жовтня 2014 року, згідно якого 83% українців, тобто переважна більшість, довідуються новини з телевізора. На другому місці – Інтернет, на третьому – друзі й знайомі. У ході опитування українців попросили вказати три основних джерела новин. 83,5% респондентів сказали, що головним джерелом новин для них виступає українське телебачення, 31% – веб-сайти, по 29% – друзі/родичі й українська преса, для 21% українців одним з основних джерел новин є російське телебачення. Рідше за все громадяни черпають інформацію з українського радіо (16%), із соціальних мереж, блогів (11%), російських газет і журналів (2%) і російського радіо (1%) [9].

Популярність телебачення настільки велика, що сучасні дослідники вважають за можливе виділити два історично послідовних типи демократії: дотелевізійна й телевізійна демократія. В умовах останньої ми перебуваємо дотепер. Телевізійна демократія – тотальна й авторитарна. Посттелевізійна або мережна демократія – тотальна й тоталітарна [10, 13].

Справедливості заради, варто відзначити, що маніпуляція суспільною свідомістю застосовується як у недемократичних, так і в демократичних суспільствах. "Взагалі ж історія маніпуляції так сама стара як сама історія медіа, – пише відомий німецький теоретик медіа Норберт Болц. "Це безглуздо – дорікати мас-медіа в маніпуляції. Адже їх цікавить не дійсність як така, а те, як цю дійсність бачать інші. Тому новини повинні бути такими, щоб задовольняти вимоги мас-медіа. Мас-медіа повідомляють не про те, що відбувається, а про те, що інші вважають важливим" [11, 36].

Багато західних дослідників вважають маніпуляцію загрозою демократії. Наприклад, Д. Белл у своїй праці "Соціальні рамки інформаційного суспільства" підкреслює, що доступ до інформації є умовою свободи [12, 335]. Однак, на практиці маніпуляція іноді просто необхідна, щоб, наприклад, не сіяти паніку серед населення. Доводиться визнати, що політика не може обійтися без маніпулювання су-

спільною свідомістю навіть у демократичному суспільстві, не кажучи вже про суспільство, що демократизується. У демократичному суспільстві інформаційні механізми застосовуються для непомітного управління суспільством, за якого останнє може думати, що воно приймає рішення самостійно, що воно саме обирає тих, хто повинні здійснювати владу й контролювати суспільний розвиток.

### Література

1. Лиллекер Д.Дж. Политическая коммуникация. Ключевые концепты / Д. Дж. Лиллекер. – Харьков: Гуманитарный центр, 2010. – 300 с.
2. Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс [Пер. с фр.] / С. Московичи. – М.: Центр психологии и психотерапии, 1998. – 480 с.
3. В Украине рекордно вырос уровень недоверия к СМИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://zn.ua/UKRAINE/v-ukraine-rekordno-vyros-uroven-nedoveriya-k-smi-156169\\_.html](http://zn.ua/UKRAINE/v-ukraine-rekordno-vyros-uroven-nedoveriya-k-smi-156169_.html)
4. Хантингтон С. Третья волна: Демократизация в конце XX века / S. Huntington. – М.: РОССПЭН, 2003. – 368 с.
5. Семченков А.С. Противодействие современным угрозам политической стабильности в системе обеспечения национальной безопасности России : автореф. дис... д. полит. н. : спец. 23.00.02 – Политические институты, процессы и технологии / Андрей Сергеевич Семченков. – М., 2012. – 50 с.
6. Залевская И.И. Информационная безопасность Украины в современных условиях: политический аспект : дис... канд. полит. наук : спец. 3.00.02 – политические институты и процессы / И.И. Залевская. – Одеса, 2011. – 176 с.
7. В Украине появилось общественное телевидение [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.mail.ru/inworld/ukraina/society/20071737/?frommail=1>
8. В рейтинге доверия ТВ уступает только украинской армии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://lb.ua/news/2014/12/25/290594\\_ukrainsi\\_veryat\\_televizoru\\_bolshe.html](http://lb.ua/news/2014/12/25/290594_ukrainsi_veryat_televizoru_bolshe.html)
9. 83% украинцев узнают новости из телевизора [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://society.lb.ua/life/2014/10/29/284302\\_83\\_ukrainsi\\_uznayut\\_novosti.html](http://society.lb.ua/life/2014/10/29/284302_83_ukrainsi_uznayut_novosti.html)
10. Третьяков В.Т. Будущий виртуальный коммунизм и гипнотизм: о массовом телевидении и массовой политике / В.Т. Третьяков // Полис. – 2014. – С. 9-20.
11. Болц Н. Азбука медиа / Норберт Болц. – М.: Издательство "Европа", 2011. – 136 с.
12. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // Новая технократическая волна на Западе. – М., 1986. – С.330-342.

### References

1. Lilleker D.Dzh. Politicheskaia kommunikatsiia. Kliuchevye kontsepty / D. Dzh. Lilleker. – Khar'kov: Gumanitarnyi tsentr, 2010. – 300 s.
2. Moskovichi S. Vek tolpy. Istoricheskii traktat po psikhologii mass [Per. s fr.] / S. Moskovichi. – M.: Tsentr psikhologii i psikhoterapii, 1998. – 480 s.
3. V Ukraine rekordno vyros uroven' nedoveriia k SMI [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: [http://zn.ua/UKRAINE/v-ukraine-rekordno-vyros-uroven-nedoveriya-k-smi-156169\\_.html](http://zn.ua/UKRAINE/v-ukraine-rekordno-vyros-uroven-nedoveriya-k-smi-156169_.html)
4. Khantington S. Tret'ia volna: Demokratizatsiia v kontse XX veka / S. Huntington. – M.: ROSSPEN, 2003. – 368 s.
5. Semchenkov A.S. Protivodeistvie sovremennym ugrozam politicheskoi stabil'nosti v sisteme obespecheniia natsional'noi bezopasnosti Rossii : avtoref. dis... d. polit. n. : spets. 23.00.02 – Politicheskie instituty, protsessy i tekhnologii / Andrei Sergeevich Semchenkov. – M., 2012. – 50 s.
6. Zalevskaia I.I. Informatsionnaia bezopasnost' Ukrainy v sovremennykh usloviakh: politicheskii aspekt : dis... kand. polit. nauk : spets. 3.00.02 – politicheskie instituty i protsessy / I.I. Zalevskaia. – Odesa, 2011. – 176 s.
7. V Ukraine poiavilos' obshchestvennoe televidenie [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://news.mail.ru/inworld/ukraina/society/20071737/?frommail=1>
8. V reitinge doveriia TV ustupaet tol'ko ukrainskoi armii [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: [http://lb.ua/news/2014/12/25/290594\\_ukrainsi\\_veryat\\_televizoru\\_bolshe.html](http://lb.ua/news/2014/12/25/290594_ukrainsi_veryat_televizoru_bolshe.html)
9. 83% ukrainsi uznaiut novosti iz televizora [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: [http://society.lb.ua/life/2014/10/29/284302\\_83\\_ukrainsi\\_uznayut\\_novosti.html](http://society.lb.ua/life/2014/10/29/284302_83_ukrainsi_uznayut_novosti.html)
10. Tret'iakov V.T. Budushchii virtual'nyi kommunizm i gipnovidenie: o massovom televidenii i massovoi politike / V.T. Tret'iakov // Polis. – 2014. – S. 9-20.
11. Bol'ts N. Azbuka media / Norbert Bol'ts. – M.: Izdatel'stvo "Evropa", 2011. – 136 s.
12. Bell D. Sotsial'nye ramki informatsionnogo obshchestva / D. Bell // Novaia tekhnokraticheskaia volna na Zapade. – M., 1986. – S.330-342.

## **ВПЛИВ ІМІГРАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНУ СТРУКТУРУ ТА ПОЛІТИЧНУ ЕВОЛЮЦІЮ КРАЇН ЄС**

У сучасній Європі проблеми імміграції суттєво впливають на соціальну структуру, суспільно-економічний розвиток та політичні процеси. Розглянуто основні напрями впливу міграційних процесів на суспільно-політичну ситуацію в країнах ЄС.

*Ключові слова:* Європейський Союз, соціальна структура, політичні процеси, імміграція, демографічні тенденції, інтеграція.

*Оврамець Михаил Анатольевич, аспирант государственного учреждения "Институт всемирной истории Национальной академии наук Украины"*

### **Влияние иммиграции на социальную структуру и политическую эволюцию стран ЕС**

В современной Европе проблемы иммиграции существенно влияют на социальную структуру, общественно-экономическое развитие и политические процессы. Рассмотрены основные направления влияния миграционных процессов на общественно-политическую ситуацию в странах ЕС.

*Ключевые слова:* Европейский Союз, социальная структура, политические процессы, иммиграция, демографические тенденции, интеграция.

*Ovramets Mikhailo, PhD student government agency "Institute of World History National Academy of Sciences of Ukraine "*

### **The impact of immigration on social structure and political evolution of the EU member states**

The problems of immigration have a significant influence on the social structure, socio-economic development and political processes in the contemporary Europe. The article describes the main dimensions of the impact of migrations on the socio-political situation in the EU countries.

*Keywords:* European Union, social structure, political processes, immigration, demographic trends, integration.

Під час становлення ЄС як інтеграційного об'єднання характер і значення міграцій для розвитку економік його країн-членів змінювалися залежно від внутрішніх потреб та зовнішніх чинників. Сучасні глобальні міжнародно-політичні процеси позначені ускладненням внутрішніх умов життя багатоскладових суспільств. Поява нових специфічних форм самовизначення та групової ідентичності (релігійної, кланової, протестної тощо) нерідко супроводжуються негативними політичними явищами, такими, як тероризм, релігійний та політичний екстремізм. Міграційні процеси стають більш інтенсивними, що сприяє загостренню політичної полеміки з питань їх регулювання.

Питання впливу міграцій на політичний розвиток країн ЄС розглядаються в працях багатьох зарубіжних авторів, зокрема К. Бертрана [1], Е. Геддеса [2], Т. Еша [3], М. Кастелса [4], Ч. Кукатаса, Г. Менца [5], Е. Мессіні [6], Дж. Папайанні [7], Б. Рінгера, Б. Течке [8] та ін., а також у статтях деяких українських дослідників: М. Відякіної, Ю. Драча, О. Краєвської, Х. Фогел, В. Шамраєвої.

Мета статті – окреслення основних напрямів впливу сучасних міграцій на розвиток політичних процесів у країнах ЄС.

Загальні причини імміграції до різних країн Європи мали схожий характер. Притоку іммігрантів до країн ЄС сприяла демографічна криза в країнах Європи, зумовлена наслідками Другої світової війни, спадом народжуваності та старінням населення. Повоєнна відбудова економіки та поживлення темпів економічного зростання в країнах Західної Європи зумовили гостру потребу в дешевій робочій силі. Після Другої світової війни в країнах Західної Європи розпочався новий етап лібералізації політичних режимів, який супроводжувався ухваленням низки документів з питань євроінтеграції, а також договорів, конвенцій та угод стосовно правового регулювання питань міграції.

За даними ООН, у 2001 р. в Західній Європі мешкало 18,8 млн іммігрантів, що становило 10,3% від загальної кількості населення. Частка мігрантів у Франції (6 млн), Німеччині (бл. 7 млн) та Нідерландах (1,6 млн) становила бл. 10% населення, що було ненабагато меншим, ніж відповідний показник США (12,4%). Проте в Люксембурзі та Швейцарії частка іммігрантів перевищувала 20% населення й наближалася до показників традиційних мультикультурних країн, таких країн, як Канада і Австралія, створених свого часу як переселенські колонії [9]. В Північній Європі чисельність іммігрантів була дещо меншою – 7,8% у Великій Британії та 8% в Ірландії, включаючи ірландців-репатріантів, якщо не брати до уваги штучну й край політизовану проблему статусу негромадян у Латвії та Естонії.

На початку 2010-х рр. кількість населення іммігрантського походження в країнах Західної Європи суттєво зросла. В таких країнах, як Німеччина, Франція, Велика Британія, Іспанія, Нідерланди, Люксембург, Швеція та Швейцарія їх кількість становить від 12% до 20%. При цьому іммігранти в першому поколінні, тобто народжені поза межами країн їх теперішнього проживання, становлять у Захід-

ній Європі бл. 10% населення. Водночас вважається, що в країнах ЄС перебуває від 10 до 20 млн нелегалів, значна частина яких працевлаштовані у нелегальний спосіб. При визначенні сукупної кількості осіб іммігрантського походження дослідники враховують осіб, які народилися за кордоном або мають громадянство інших країн, аніж країна помешкання, осіб, у яких хоча б один із батьків народився в іншій країні, та онуків прибульців з першої та другої хвиль імміграції [10, 54].

У країнах ЄС допуск громадян третіх країн до працевлаштування регулюється за правилами та законодавчими нормами, покликаними задовольняти потреби ринку за умов захисту інтересів національної робочої сили. Громадяни третіх країн, які бажають працювати в ЄС, мають відповідати певним критеріям, включаючи право на тимчасовий вид на проживання, наявність запрошення на роботу, достатні фінансові ресурси та страховку на випадок захворювання. В окремих країнах застосуються прискорені чи пільгові процедури для залучення висококваліфікованих працівників та спеціалістів конкретних галузей.

Дослідження щодо зв'язку між легальною та нелегальною міграцією, яке Європейська Комісія оприлюднила 2004 р., продемонструвало складність відстеження легальних міграційних потоків, так само, як і загального визначення реальних потреб ринку праці, оскільки кожна з країн-членів використовувала власні джерела й методики визначення та обробки даних [11]. Як з'ясувалося, на початку 2000-х рр. за сукупними оцінками мігранти, що прибували до ЄС з метою працевлаштування, становили менш як 15% від їхньої загальної кількості. Натомість переважна кількість іммігрантів потрапляли до ЄС з метою возз'єднання сімей або з причин гуманітарного захисту, в якості біженців. На цій підставі Єврокомісія дійшла висновку, що способи залучення мігрантів не задовольняють потреб країн ЄС у відшкодуванні дефіциту робочої сили на період після 2010 р. [11]. Зростання частки мігрантів, що в'їздили до ЄС з метою отримання притулку, призводило до збільшення соціальних витрат за умов розриву між їх кількістю та потребами економічного розвитку. Міграційні процеси спричиняли загострення суспільних проблем, пов'язаних з ускладненням відносин між місцевими громадами та іноетнічними спільнотами у місцях їх компактного розселення.

До середини 2000-х рр. прямий політичний та цивілізаційний вплив суспільств європейських країн на іммігрантів був доволі обмеженим. Ліберальні демократії уникали втручання до певних сфер громадського та приватного життя. З середини 2000-х рр. зміни в ставленні до наслідків ліберальної міграційної політики призвели до спроб урядів та правоцентристських політичних кіл країн ЄС ускладнити процедури імміграції, однак у підсумку ці зусилля виявилися малоефективними.

На хвилі невдоволення наслідками міграційної політики урядів європейських країн спостерігалось посилення впливу партій правого та націоналістичного спрямування, які роблять наголос на небажанні іммігрантів інтегруватися до європейського суспільства через домінування в іммігрантських громадах власних, відмінних від офіційно визнаних культурно-релігійних правил і стереотипів.

В притоку іммігрантів значна частка належить переміщеним особам і біженцям, які претендують на одержання притулку. На початку 2010-х рр. кількість заявок на надання притулку в країнах ЄС мала стійку тенденцію до зростання. За даними Євростату, в 2012 р. позитивні рішення про надання притулку отримали 102700 осіб проти 84300 осіб у 2011 р. [12].

Міграційна статистика враховує іммігрантів переважно за місцем народження й не бере до уваги громадянство, яке в континентальній Європі вважається основним показником іммігрантського статусу. Натуралізація є причиною періодичного скорочення чисельності осіб, які враховуються в якості іммігрантів. Поряд із натуралізацією, яка в багатьох країнах вважається засобом заохочення до інтеграції, прискорене зростання іммігрантського населення зумовлене також і більшими відносними показниками народжуваності. При рівні простого відтворення, який становить 2,1 дитини на сім'ю, в середньому по ЄС народжуваність не перевищує 1,4. Натомість середній показник народжуваності в сім'ях іммігрантів-мусульман становить 3,6. За цих обставин висловлюються оцінки, що 16-20% новонароджених у країнах Західної Європи з'являється в мусульманських сім'ях.

За прогнозами, в разі збереження рівня та темпів імміграції, які встановилися на початку 2000-х рр., в 2050 р. населення іноземного походження в країнах Західної Європи, незалежно від формулювань, якими воно позначається в різних країнах регіону, може сягнути до 30% від загальної кількості населення. За оцінками дослідниці М. Саттеруейт, у разі збереження окреслених тенденцій рівень імміграції (показник частки населення іммігрантського походження) до 2030 р може сягнути 18,2% у Німеччині та 27,7% у Нідерландах, а в 2050 р. може становити відповідно 23,6% у Німеччині та 32,8% в Нідерландах [9]. Вказана тенденція зумовлена збігом значних кількісних об'ємів імміграції, високого рівня народжуваності та відносно молодого віку приїжджиків, що сприяє вкрай швидкому зростанню іноетнічного населення. Вважається, що значна за кількісними показниками імміграція вкупі зі значно вищими темпами демографічного зростання населення іноземного походження трансформують структуру і склад суспільства європейських країн. Й хоча в перспективних розрахунках враховуються як іноземці – мігранти з інших країн Європи, так і з держав, що знаходяться поза її межами, обсяг населення європейського походження, яке традиційно становить близько половини всіх іноземців у таких країнах, Нідерланди чи Бельгія, зростатиме лише недовгий час і в незначних пропорціях, аж до його кількісної стабілізації. Більшість прогнозів сходяться на тому, що високі показники народжуваності серед іммігрантського населення теж будуть поступово, і в деяких випадках досить різко скорочуватися, набли-

жаючись до показників, які спостерігаються у місцевого населення. Проте основні зміни у складі населення можуть відбуватися за рахунок нових хвиль міграцій. Основні варіанти прогнозу, який ґрунтуються на "нульовій міграції", свідчать, що зростання населення іноземного походження в такому разі буде досить незначним. Однак якщо імміграція в розвинені країни залишиться на тому ж рівні, який спостерігався в 2000-х рр., "етнічний і соціальний склад більшості країн Західної Європи і США зміниться радикально і назавжди" [9].

Ще більш вражають розрахунки І. Валлерстайна. Спираючись на соціально-демографічні прогнози ООН, за якими в разі відсутності збільшення імміграції між 1995 р. та 2050 р. в Італії населення працездатного віку скоротиться з 39 до 22 млн осіб, а Німеччини – з 56 до 43 млн, І. Валлерстайн доводить, що для утримання співвідношення між працюючими та пенсіонерами в пропорції 4:1 Італія має приймати не 350 тис., а 2,2 млн осіб на рік, а Німеччина – не 500 тис., як прогнозують експерти ООН, а 3,4 млн осіб щорічно [13].

За попередніми оцінками, в разі збереження теперішніх тенденцій, до середини XXI ст. в ЄС налічуватиметься від 80 до 100 млн. іммігрантів та їхніх нащадків. За цих обставин європейські суспільства все більше набуватимуть мультицивілізаційного характеру. При цьому, як відзначають європейські дослідники, зростаюча кількість іммігрантів, активізація діяльності емігрантських громад та суміжні конфліктогенні чинники призводять до дискредитації таких понять, як "успішна інтеграція", "позитивний іслам", мультикультуралізм тощо [3; 14; 15].

Наслідки невдалої міграційної політики та політики суспільної інтеграції, які стосуються багатьох аспектів політичної, культурної, соціальної, економічної та інших сфер суспільного життя, виглядають невтішними як для ЄС, так і для країн, які формують його зовнішнє оточення. Як стверджують окремі експерти, насамперед з політичних партій правого толку, в ряді країн місцеві влада та населення вже неспроможні асимілювати іммігрантів, чисельність яких рік від року зростає. Істотним ідеологічним викликом ліберальній демократії вважаються войовничі течії радикального ісламу, які пропагують неповагу до європейського законодавства та корінного населення з притаманними йому цінностями. До таких течій належать ісламський фундаменталізм, салафізм, джихадизм, чорний расизм та ін. Численні масові міські заворушення та теракти у Франції, Німеччині, Великій Британії, Швеції, Бельгії та ін. країнах спричинили в суспільстві посилення відчуття небезпеки, пов'язане зі зростанням чисельності та посиленням впливу іммігрантських громад, а також сумніви в ефективності дій правоохоронних органів. Соціально-демографічні зміни та культурно-цивілізаційна строкатість суспільства прискорюватимуть формування нових елементів ідентичності, які мають до конфронтаційні ознаки. За таких обставин в країнах ЄС можливе не лише посилення сепаратизму, загострення автономістських вимог з боку окремих територій, але й загострення етнічних та етнорелігійних конфліктів.

В політичній площині сучасні дебати в країнах ЄС з приводу міграційних проблем зосереджені довкола декількох тематичних блоків.

1. Триває дискусія з приводу реформування систем соціального захисту з огляду на спроможність держав-членів ЄС забезпечувати соціальну допомогу всім соціально вразливим верствам суспільства. На загал, серед іммігрантів та осіб іммігрантського походження в країнах ЄС вирізняється декілька прошарків, які належать до різних сегментів соціальної структури. В своїй переважній більшості іммігранти належать до груп працівників з низькою кваліфікацією (некваліфіковані та низькокваліфіковані робітники, сезонні робітники, працівники сфери обслуговування, включаючи тіньову зайнятість). Проте серед іммігрантів є також висококваліфіковані робітники та спеціалісти, що працюють за контрактом, а також самозайняті, які мають власний бізнес. Приміром, у Німеччині станом на 2011 р. серед висококваліфікованих фахівців вихідці з інших країн становили 22%, хоча цей показник суттєво нижчий, ніж у США (43%) та Канаді (59%). На загал, наявність мігрантів, котрі нездатні забезпечувати себе самостійно, сприймається головним чином як свідчення хибності "пасивного" управління міграцією, до якої уряди країн Західної Європи вдавалися від середини 1970-х рр. до початку XXI ст. [5, 138-139].

2. Вказаний напрям дискусії тісно пов'язаний з наявністю в країнах ЄС різних моделей соціального забезпечення, до яких умовно належать "бісмаркіанська", що ґрунтується на соціальних внесках самих працівників та роботодавців (Австрія, Німеччина, Франція, Нідерланди, Люксембург), ліберальна або англосаксонська (Велика Британія, Ірландія), скандинавська (Данія, Швеція, Фінляндія) та середземноморська або південна (Італія, Іспанія, Португалія, Греція). Висловлюються застереження, що наплив великої кількості мігрантів, які не залучаються до ринку праці й не роблять належного внеску в економічний розвиток, створюють найбільшу загрозу для скандинавської моделі соціального захисту, що фінансується за рахунок широкого, загального оподаткування. Однак разом із скандинавською моделлю суттєва деєстабілізація може спіткати і системи соціального забезпечення "бісмаркіанського" типу, які формуються переважно за рахунок податків, пов'язаних з зайнятістю.

3. Внаслідок вступу до ЄС країн Центральної Східної Європи суттєво зросла кількість мігрантів з цих країн до країн Західної Європи. Головна причина притоку мігрантів з країн Центральної Європи та Балтії полягає в розриві в рівнях розвитку та нижчих стандартах життя населення, що спонукає мешканців країн-нових членів ЄС шукати працевлаштування в заможніших державах союзу. До 1 травня 2011 р. діяли обмеження на вільне переселення мігрантів з країн Центральної Європи (Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Словаччини, Словенії, Угорщини, Чехії), які увійшли до складу ЄС у 2004 р. Що-

до Болгарії та Румунії, які стали членами ЄС в 2007 р., у повному обсязі обмеження на працевлаштування їхніх громадян були запроваджені в Великій Британії та на Мальті, а в скороченому обсязі – в Австрії, ФРН, Іспанії, Ірландії, Франції та країнах Бенілюксу. В зв'язку з завершенням терміну обмежень для громадян Болгарії та Румунії з 1 січня 2014 р., уряди низки країн Західної Європи порушили питання про перегляд нормативів, які стосуються соціального обслуговування мігрантів з бідніших країн-членів ЄС. В грудні 2013 р. міністр внутрішніх справ ФРН Х.-П. Фрідріх погрожував Єврокомісії, що в разі її бездіяльності уряди Німеччини, Великої Британії, Нідерландів та Австрії можуть взяти справу в свої руки й запровадити механізми обмеження міграції, які дозволять запобігти напливу так званих "біженців від бідності" з околиць Європи. Посилаючись на масовий наплив мігрантів з Польщі та Балтії, найгостріші заперечення висловив уряд Великої Британії, який поставив вимогу про перегляд права на вільне пересування робочої сили та запропонував ввести обмеження вихідців з бідніших країн-членів Союзу. Зіткнувшись черговою загрозою дестабілізації єдиної позиції ЄС щодо базових питань функціонування Союзу, Європейська Комісія висловила жорсткі застереження. Єврокомісар з питань юстиції В. Редінг застерегла Д. Кемерона (28.11.2013 р.), що становище Британії як частини спільноти передбачає дотримання загальних правил, включаючи право громадян ЄС на вільне пересування. "Якщо ж Кемерон хоче вивести свою країну з ЄС, він має сказати про це прямо". Погрожуючи виходом своєї країни з ЄС, Д. Кемерон вимагав перегляду низки директив Європейської Комісії та внесення поправок до установчих договорів ЄС. Хоча його заклики були відкинуті Брюсселем [16], позиція Великої Британії означала прямий виклик чинним нормам установчих договорів Союзу.

4. Важливу роль у міграційній політиці посіли питання про адаптацію та інтеграцію мігрантів. Правлячі кола більшості країн ЄС визнали доцільність та корисність не тільки примусових заходів та методів заохочення до інтеграції, але й важливість діалогу з представниками іммігрантських громад. З цієї метою, окрім урядових міністерств, загальнонаціональних та регіональних рад з питань мігрантів та біженців у різних країнах створюються консультативні органи, на кшталт Французької ради мусульманського культу, створеної 2002 р. за ініціатииви Н. Саркозі з метою залучення всіх французьких ісламських організацій до міжконфесійного діалогу та пропаганди ідей інтеграції мусульман до європейського суспільства. Схожі структури існують і в інших країнах – наприклад, Центральна рада мусульман ФРН, Мусульманська рада Британії, іспанська "Федерація асоціацій іммігрантів та біженців" та ін. В багатьох містах існують так звані "інтеграційні ради", що представляють різні культурно-етнічні об'єднання та товариства.

5. Значний суспільний резонанс спричинили проблеми біженців та нелегальних, мігрантів, які містять як гуманітарні, так і суто політичні аспекти, пов'язані з небажанням європейських політиків заохочувати приток біженців і неспроможністю урядів країн ЄС прийняти й утримувати всіх бажаних дістатися притулок у країнах Союзу. В цьому контексті виявилася низка парадоксів, які стосуються конкретних обставин політичної практики. Вони включають оцінку доцільності правової легалізації біженців, які незаконно потрапили до країн ЄС, дотримання гуманітарних принципів при утриманні нелегалів та їх репатріації та проведення поліцейських та рятувальних операцій вздовж узбережжя країн ЄС на Середземному морі та в Атлантичному океані.

6. Значна увага приділяється співпраці урядів країн ЄС у сфері протидії тероризму, торгівлі людьми, запобігання поширенню наркотиків та ін. форм діяльності організованих кримінальних угруповань. В зв'язку з загрозою терактів у країнах ЄС значну увагу привертають розслідування вербовки громадян ЄС до бойових підрозділів ісламських терористичних угруповань та мереж, включаючи Аль-Каїду та військові структури "Ісламської держави" в Іраку, Сирії та Лівії. В останні роки було посилено співпрацю спецслужб країн ЄС з метою перешкоджання діяльності радикальних ісламістських організацій та їхніх активістів, у тому числі організаторів терористичних мереж та пропагандистів радикальних релігійних течій.

Отже, вплив імміграції на суспільно-політичний розвиток країн ЄС має багатоплановий характер. Останні заклики представників урядів низки деяких країн ЄС до перегляду соціальних гарантій для мігрантів та членів їхніх сімей з менш розвинених країн Союзу пов'язані з ускладненням ситуації на ринку праці та внутрішньополітичними обставинами, які виявилися в посиленні впливу правих, неонаціоналістичних та позасистемних лівих партій. Свідченням зміни настроїв в країнах ЄС став успіх євроскептиків на виборах до Європарламенту 2014 р. Хоча ЕНП і соціал-демократи загалом дістали 412 місць із 751, праві та ліві угруповання позасистемної опозиції збільшили своє представництво з 99 до 124 мандатів (або навіть до 140 мандатів, включаючи незалежних). Зростання впливу неонаціоналістів та лівих радикалів на внутрішню та зовнішню політику ЄС у питаннях обмеження імміграції, протидії розширенню ЄС та жорсткого контролю в соціокультурній сфері вже дістало відображення в спробі заблокувати впровадження режиму тимчасового застосування Угоди про асоціацію України з ЄС в вересні 2014 р.

На рівні керівних установ ЄС визнано, що питання міграційного характеру мають розглядатися й вирішуватися в широкому контексті, включаючи виконання статутних завдань щодо створення спільного політико-безпекового простору в межах ЄС та їх врахування в спільній зовнішній та безпековій політиці Союзу. Після 2011 р., в зв'язку з затвердженням ЄС "Глобального підходу до міграції та мобільності", пріоритетну увагу було приділено розгортанню діяльності європейських безпекових агенцій, включаючи Європол, Євроюст, Фронтекс, Євродак та ін. Питання контролю міграцій та протидії проникненню нелегальних іммігрантів все більшою мірою виносяться на рівень зовнішньої політики, включаючи регіональні механізми діалогу ЄС з країнами Південного Середземномор'я та "Східного партнерства".

**Література**

1. Бертран К. Парадоксы иммиграционной политики Европейского Союза / К. Бертран // Lex Russica. – 2014. – № 4. – С. 485-492.
2. Boswell C. Migration and Mobility in the European Union / C. Boswell, A. Geddes. – London, Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2011. – XIV. – 272 p.
3. Эш Т.Г. Ислам в Европе / Т.Г. Эш // Прогнозис. – Весна 2007. – № 1 (9). – С.185-197.
4. Castles S. Migration, Crisis, and the Global Labour Market / S. Castles // Globalizations. – 2011. – Vol. 8, Issue 3. – P. 311-324.
5. Менц Г. "Полезные" гастарбайтеры, обременительные беженцы и вторая волна сокращения социальных расходов : связь между миграцией и государством всеобщего благосостояния / Г. Менц ; пер. с англ. А. Смирнова // Прогнозис. – Весна 2007. – № 1 (9). – С. 117-141.
6. Messina A.M. The Logics and Politics of Post-WWII Migration to Western Europe / A.M. Messina. – Cambridge : Cambridge University Press, 2007. – 304 p.
7. Papagianni G. Institutional and Policy Dynamics of Eu Migration Law / G. Papagianni. – The Hague : Martinus Nijhoff Publishers, 2006. – 392 p.
8. Течке Б. Метаморфозы европейской территориальности : историческая реконструкция / Б. Течке // Прогнозис. – Весна 2007. – № 1 (9). – С. 3-36.
9. Саттеруэйт М. Последствия иммиграции: прогнозы и проблематика / М. Саттеруэйт // Полит.ру. 26 ноября 2005 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://polit.ru/article/2005/11/26/margret/>.
10. Сапего Г. П. Иммигранты в Западной Европе / Г.П. Сапего // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – № 9. – С. 50-58.
11. Study on the links between legal and illegal migration / Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [COM/2004/0412 final]. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0412>.
12. Названы европейские страны с наибольшим количеством беженцев // Восточное партнерство: Панель по миграции и убежищу. 28 марта 2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eapmigrationpanel.org/page43139.html>.
13. Валлерстайн И. Замещающая миграция / И. Валлерстайн // Демоскоп. – Комментарий. – № 32 от 15 января 2000 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://demoscope.ru/weekly/2005/0199/analit05.php>.
14. Лоуренс Дж. Как совладать с транснациональным исламом : мусульмане и государство в Западной Европе / Дж. Лоуренс. // Прогнозис. – Весна 2007. – № 1 (9). – С. 199-220.
15. Boukhars A. Islam, Jihadism, and Depolitization in France and Germany / A. Boukhars // International Political Science Review. – 2009. – Vol. 30. – No. 3. – P. 297-317.
16. Степовик М. ЕС отверг требование британского премьера об ограничении прав мигрантов / М. Степовик // Deutsche Welle. 28.11.2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dw.de/p/1APsH>.

**References**

1. Bertran K. Paradoxy immigratsionnoi politiki Evropeiskogo Soiuzu / K. Bertran // Lex Russica. – 2014. – № 4. – S. 485-492.
2. Boswell C. Migration and Mobility in the European Union / C. Boswell, A. Geddes. – London, Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2011. – XIV. – 272 p.
3. Esh T.G. Islam v Evrope / T.G. Esh // Prognosis. – Vesna 2007. – № 1 (9). – S.185-197.
4. Castles S. Migration, Crisis, and the Global Labour Market / S. Castles // Globalizations. – 2011. – Vol. 8, Issue 3. – P. 311-324.
5. Ments G. "Poleznye" gastarbaitery, obremenitel'nye bezhentsy i vtoraiia volna sokrashcheniia sotsial'nykh raskhodov : sviaz' mezhdru migratsiei i gosudarstvom vseobshchego blagosostoianiia / G. Ments ; per. s angl. A. Smirnova // Prognosis. – Vesna 2007. – № 1 (9). – S. 117-141.
6. Messina A.M. The Logics and Politics of Post-WWII Migration to Western Europe / A.M. Messina. – Cambridge : Cambridge University Press, 2007. – 304 p.
7. Papagianni G. Institutional and Policy Dynamics of Eu Migration Law / G. Papagianni. – The Hague : Martinus Nijhoff Publishers, 2006. – 392 p.
8. Techke B. Metamorfozy evropeiskoi territorial'nosti : istoricheskaiia rekonstruktsiia / B. Techke // Prognosis. – Vesna 2007. – № 1 (9). – S. 3-36.
9. Satterueit M. Posledstviia immigratsii: prognozy i problematika / M. Satterueit // Polit.ru. 26 noiabria 2005 [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://polit.ru/article/2005/11/26/margret/>.
10. Sapego G. P. Immigranty v Zapadnoi Evrope / G.P. Sapego // Mirovaia ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniia. – 2006. – № 9. – S. 50-58.
11. Study on the links between legal and illegal migration / Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [COM/2004/0412 final]. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0412>.
12. Nazvany evropeiskie strany s naibol'shim kolichestvom bezhentsev // Vostochnoe partnerstvo: Panel' po migratsii i ubezhishchu. 28 marta 2013. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://eapmigrationpanel.org/page43139.html>.
13. Vallerstain I. Zameshchaiushchaia migratsiia / I. Vallerstain // Demoskop. – Kommentarii. – № 32 ot 15 ianvaria 2000 g. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://demoscope.ru/weekly/2005/0199/analit05.php>.
14. Lourens Dzh. Kak sovladat' s transnatsional'nym islamom : musul'mane i gosudarstvo v Zapadnoi Evrope / Dzh. Lourens. // Prognosis. – Vesna 2007. – № 1 (9). – S. 199-220.
15. Boukhars A. Islam, Jihadism, and Depolitization in France and Germany / A. Boukhars // International Political Science Review. – 2009. – Vol. 30. – No. 3. – P. 297-317.
16. Stepovik M. ES otverg trebovanie britanskogo prem'era ob ogranichenii prav migrantov / M. Stepovik // Deutsche Welle. 28.11.2013. [Elektronnyi resurs]. – Rezhim dostupu: <http://dw.de/p/1APsH>.

# Відгуки. Рецензії. Повідомлення

УДК 046: 008

**Марченко Валерій Віталійович**  
доцент Національної академії  
керівних кадрів культури і мистецтв

## ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Рецензія на книгу: *Виткалов С. В. Культурно-мистецька Україна в регіональних вимірах: монографія. – Рівне : М. Дятлик, 2014. – 362 с.*



Аналізується монографія молодого дослідника з Рівненського державного гуманітарного університету "Культурно-мистецька Україна в регіональних вимірах", спрямована на висвітлення регіонального культурного простору. Основний акцент зроблено на характеристиці культурологічної освіти та виявленні її ролі у формуванні кадрового корпусу керівників аматорських колективів у історичній ретроспективі, еволюції основних типів навчальних закладів, потенційних можливостях культурної сфери Рівненщини: обласного архіву, музейної мережі, кіно- та фотомистецтва, театральних колективів, широкого фестивального руху, потенціалу теле- та радіопростору, витоках аматорського руху в регіоні, провідних напрямів професійного і аматорського мистецтва, найбільш поширених у Західному регіоні України, міжкультурних контактах митців і значенні цього у становленні нової культурної реальності. Акцент зроблено на характеристиці джерельної бази, на підставі якої й розвиваються усі види мистецтва в краї. У монографії чи не вперше розкрита діяльність окремих керівників художньої ланки, організаційно-творчими зусиллями яких функціонують художня школа, центральні клубні заклади міста, обласна методична структура, спеціальна кафедра гуманітарного університету тощо.

**Ключові слова:** Сергій Виткалов, монографія, дослідження, науковий пошук, регіональний культурно-мистецький простір, Україна, художня творчість, митці і організатори культурно-мистецького життя.

**Марченко Валерій Віталійович, доцент Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв**

### Историческая память как фактор формирования национального сознания

Анализируется монография молодого исследователя из Ровенского государственного гуманитарного университета, в которой исследовано региональное культурное пространство. Основной акцент сделан на характеристике культурологического образования и выявления его роли в формировании кадрового корпуса руководителей самостоятельных коллективов в исторической ретроспективе, эволюции основных типов учебных заведений, потенциальных возможностях культурной сферы Ровенщины: областного архива, музейной сферы, кино- и телеискусства, источниках самостоятельного движения в регионе, ведущих направлениях профессионального и самостоятельного искусства, наиболее распространенных в Западном регионе Украины, межкультурных контактах представителей художественного пространства и значении этого в процессе становления новой культурной реальности. В монографии впервые раскрыта деятельность отдельных представителей руководящего состава художественного направления, организационно-творческими усилиями которых функционирует художественная школа, картинная галерея, центральные клубные заведения, областная методическая структура, специальная кафедра гуманитарного университета и т. д.

**Ключевые слова:** Сергей Виткалов, монография, исследования, научный поиск, региональное культурное пространство, Украина, художественное творчество, художники, организаторы художественной жизни.

**Marchenko Valeriy, Associate of the National Academy of Culture and Arts**

### Historical memory as factor of forming of national consciousness

Review of book: *S. Vitkalov In. Cultural and art Ukraine in the regional measuring: monograph. it is Rivne: M. Woodpecker, 2014. – 362 c.*

The monographs of young researcher from the Rivne state humanitarian university, sent to illumination of regional cultural space, are analysed. In these books first in such format cultural potential is considered original enough in a cultural context edges of western walks of life of country. A basic accent is done on description of culturological education and exposure of her role in forming of skilled corps of leaders of amateur collectives in a historical retrospective view, evolution of basic types of educational establishments, potential possibilities of cultural sphere of Rivne state : regional archive, museum network, cinema – and photographic art, theatrical collectives, wide festival motion, to potential tele – and to radio space,



sources of amateur motion in a region, leading directions of professional and amateur art, most widespread in the Western region of Ukraine, cross-cultural contacts of artists and value of it in becoming of new cultural reality. An accent is done on description of a spring base, on the basis of which all types of art develop in an edge. Artistic achievements of representatives are most full reflected graphic and decorative arts, in fact exactly these personalities bring glory to Rivne and known far outside a country. In a monograph or the not first time exposed activity of separate leaders of artistic link, organizationally-creative efforts of which artistic school, central club establishments of city, regional methodical structure, function, special department of humanitarian university and others like that.

*Key words:* Serhij Vitkalov, monograph, research, scientific search, regional cultural and art space, Ukraine, artistic work, artists and organizers of cultural and art life, personality, artistic collectives and separate performers.

Сучасна доба дала Україні, здається, останній шанс для національно-культурного самовизначення. Адже події, що розпочалися у столиці країни наприкінці 2013 року, повною мірою вплинули на наступний перегляд усього попереднього життя доби державної незалежності. І треба відзначити, що сучасна Європа також підтримала прагнення українців жити інакше. Тож ситуація, що чимало років складалася в державі, потребує й адекватного перегляду ставлення до національної культурної спадщини та сьогодення культурного поступу.

У цьому зв'язку книга, що з'явилася у рівненському видавництві "М. Дятлик" навесні 2014 року, є одним із свідчень зміни ставлення молодих науковців, та й українців загалом, до зазначених вище питань [1].

До переваг цього видання можна віднести оригінально висвітлену творчу діяльність багатьох митців чи організаторів культурно-мистецького життя, подану крізь призму їх організаційно-творчої діяльності і досить часто – у порівнянні із загальним процесом художньої практики країни. Та й сам обсяг видання – понад 42 друкованих аркуші, також є переконливим аргументом глибини здійсненого аналізу.

Відзначу також і достатньо широке сальдо уподобань автора. Адже в книзі йдеться й про представників образотворення у широкому аспекті його виявлення (С.32-87) (К. Литвин, Ф. Бобрик, О. Литвин, В. Гвоздинський, М. Йориш, П. Подолець); декоративно-ужиткові здобутки рівнян (Л. Гринбокий, Н. Дребот, І. Зайцева, В. Степанюк, О. Рябунець, В. Нестерук, А. Рудницька) (С.88-144); достатньо глибоко аналізуються творчі дорожки яскравих представників художньої фотографії (О. Харвата, О. Купчинського, О. Потянка та учнів їх студій), часто виходячи за межі лише аналізу їх експонентської діяльності (с.145-168); окремих науковців (с.234-241).

Заслуговує на увагу й неупереджений погляд автора на представників регіонального театрального мистецтва, а надто – його аматорської складової, яка часто має достатньо вагомий здобуток, утім, майже ніколи не стає предметом фахового аналізу. Йдеться про організаційно-творчу діяльність визначного організатора театральної справи Рівненщини Аталії Гаврюшенко (с.169-179).

Чи не вперше у достатньо розлогому викладі читачам презентовано потенціал незаперечного культурного феномену Рівненщини – приватної галереї європейського живопису "Євро-Арт" (С.180-188); розглянуто її творчі можливості і ту поважну подвижницьку роботу, яка уже декілька років організується в її стінах, поступово єднаючи місцевих майстрів не лише образотворення, а й загалом людей творчого складу мислення та бачення сучасного життя. Цікавим видаються й міркування автора стосовно ролі мистецтва та митця у сучасному глобалізованому просторі і комерціалізації культурної сфери загалом; наведено тут і переконливі характеристики міжкультурних контактів місцевих художників і ту проблематику, яка певною мірою стримує як розвиток творчого потенціалу митців краю чи України загалом, так і спонукає до роздумів над проблемами ролі художника в широкому сенсі цього слова у сучасному суспільстві.

До наступних позитивних моментів цієї книги слід віднести також і глибокі характеристики інших, доволіно обраних автором, однак, беззаперечно вартих на аналіз, художніх колективів, що стають предметом особливого фахового зацікавлення. Приміром, інструментальне тріо "Срібна терція" (с.189-195), діяльність якого беззаперечно вже давно заслуговує на детальний фахове дослідження. І та низка концертів, що проведена за понад 15-річний період їх існування навіть на Рівненщині, повинна стимулювати органи місцевої влади до створення належних умов для подальшої творчої діяльності й інших художніх груп чи окремих виконавців, що функціонують у краї, формуючи таким чином уяву про творчий його потенціал.

Відзначу також і вдале намагання автора здійснити вмотивований аналіз дитячих мистецьких формацій, які чимало років переконливо заявляють про себе безліччю творчих перемог на міждержавному рівні. Утім, головною з яких є формування сучасної дитини духовно багатою, здатною перенести власне художнє ставлення до життя і його проблем й на подальшу свою професійну діяльність чи самореалізацію загалом. Йдеться про відомі художні колективи області – дитячий духовий оркестр "Смига" (сmt. Смига, Дубенського р-ну) (с.196-203) та хореографічну агенцію "Едельвейс" (м. Рівне) (с.204-212). Взагалі у цій книзі аналізу дитячої творчості відведено достатньо вагоме місце.

Чимало оригінального матеріалу вміщує й розділ, спрямований на розгляд діяльності окремих осіб, що займаються організацією навчального процесу у художніх закладах різних рівнів (В. Виткалов, В. Гайдайчук, Б. Забута, В. Лагнюк, А. Мартиненко, Б. Столярчук); налагодженням фахової роботи в управлінських (Я. Мельник) або методичних (Ф. Васечко, Р. Алексіюк) структурах, якими є управління культури і туризму чи обласний центр народної творчості, на який покладено методичну допомогу мережі закладів культури області (с. 213-259).

Не оминув автор увагою і того широкого фестивального руху, який чимало років організується на Рівненщині і виводить її на одне з провідних місць серед областей країни, де така увага приділяється народній культурі і характеризує цей край як терен, де й сьогодні зберігаються численні архаїчні зразки, які постійно притягають увагу європейських країн до збереженої автентики, а керівництво сфе-

рою культури – як фахівців, що переймаються проблемами її збереження (С.269-306). Адже саме вона, ця автентична фольклорна практика, засвідчує наше глибоке духовне коріння, яке допомагає зберегти пам'ять про складне минуле і спонукає не повторювати прикрих помилок у майбутньому.

Переконає у повазі до Рівненщини й інформація стосовно потенційних можливостей місцевих художніх колекцій, зосереджених у музейній мережі Рівненщини і форм її використання у сучасних умовах (С.313-321). Це, до речі, той потенціал, який найкраще і найпереконливіше свідчить про місцеві культурні можливості, підтримавши організаційно-фінансово які, зможемо протидіяти бездуховності, байдужості нашого молодого покоління і стати краєм, привабливим, приміром, у туристичному плані.

Та й навіть сам перелік постатей чи художніх колективів, розглянутих в аналізованому виданні, відображених у 9 розділах, викликає повагу, перш за все, до краю, адже саме такі постаті змогли з'явитися на цій землі в результаті багаторічної творчої діяльності багатьох поколінь місцевої інтелігенції, яка сформувала відповідне культурне середовище, здатне продукувати творчий потенціал, яким може пишатися Рівненщина.

Чимало оригінального матеріалу подано у цій монографії і стосовно висвітлення ролі культурно-дозвілєвої діяльності, яка й покликана урізноманітнювати вільний час краян (с.260-268) та спеціальної освіти, здатної сформувати відповідних фахівців. І саме ця сфера є чи не найбільш проблематичною у сучасних умовах. Адже змінився суспільно-політичний устрій держави, країна обрала інший шлях свого подальшого розвитку, тож і сфера вільного часу також повинна відповідати цим кардинальним змінам і певним чином виступати в авангарді цих змін.

До речі, це вже друга ґрунтовна монографія (42,25 др. а.) молодого автора, який намагається писати історію сучасної Рівненщини, постійно порівнюючи її культурний потенціал із наявним всеукраїнським і саме таким чином вводячи місцеві творчі доробки до загальноукраїнської культурної скарбниці. А її попередниця [2] дає не менш яскравий матеріал (52,0 др. а.) для роздумів і подальших активних організаційно-фінансових та кадрових рішень, спираючись на історичне підґрунтя розвитку національної культури.

У книзі піднято чимало актуальних для місцевої культурної практики та її організаторів проблем, здатних стати предметом подальшого детального обговорення. Наголошу лише на окремих із них – форми активізації духовного життя місцевої молоді; необхідність створення місцевого мистецтвознавчого періодичного видання; заснування Художнього музею, збереження мистецьких пам'яток місцевих майстрів і утримання авторів від вивезення чи продажу їх за межі держави; створення центру "Поліського серпанку" не лише для споглядання цих мистецьких виробів, але й для відродження практики його виготовлення; унормування фестивального руху; пошук ефективних форм об'єднання місцевої інтелігенції та залучення її до вирішення багатьох нагальних культурно-мистецьких проблем тощо. Є в цій книзі й чимало інших цікавих думок, вартих уваги усіх, кого хвилює вітчизняна культура та її носії.

Окремо слід наголосити й на тих тенденціях, що намітилися у культурному поступі краю, оскільки в них найбільш помітні як очікування пересічних учасників культурного процесу, так і його організаторів та митців. І в цьому плані розділ IX – "Культурно-мистецькі процеси в регіоні як відображення загальних тенденцій розвитку культури України" (с.322-337) є, так би мовити, не лише підсумковим, але й таким, що спонукає до роздумів над подальшими шляхами розвитку національної культури та тих проблемах, що постають перед нею у складних умовах сьогодення.

Найбільш переконливими для неупередженого читача, як на мене, є Іменний покажчик, за яким можна прослідкувати те коло осіб, діяльність яких стає предметом фахового аналізу автора у цій книзі. Не відстає від нього і інша складова, що характеризує будь-яке наукове джерело – покажчик Географічний, адже він також демонструє акцентування уваги на тих містечках, селах та селищах, які взяті до розгляду, оскільки досить часто ми чуємо лише про культурне життя столиці, її найбільш потужних у культурному плані міст. А в країні є ще безліч населених пунктів, про які часто ніхто навіть не здогадується, хоча вони є також достатньо оригінальними у культурно-мистецькому плані і зберігають саме традиційну культурну практику, варту уваги широкого загалу громадськості.

Монографію вирізняє також широкий мистецтвознавчий аналіз культурного простору сьогодення, обґрунтовані порівняльні характеристики культурного поступу інших регіонів, доречно використані в тексті роботи, вміння оперувати фаховою термінологією, точність вислову авторської думки та щире бажання автора зберегти усе те оригінальне, що напрацьоване сучасниками для подальших поколінь. Матеріал книги перенасичений безліччю цікавих фактів, аналогій тощо, тому й сприймається легко.

І насамкінець, книга являє інтерес ще й тому, що наше життя є, як відомо, швидкоплинним, і чимало постатей, що свого часу були активно задіяні у ньому, згодом, відійшовши у кращі світи, поступово стираються і з людської пам'яті. Тож позитивним моментом цієї книги є те, що автор намагається вчасно відзначити все яскраве, що є у нашому сьогоденні, яке потрібно зберегти і примножити.

Подані в монографії художні, інформаційно-насичені характеристики, зазначено у передмові до книги одним з організаторів культурно-дозвілєвої сфери, "...написані з широким аналізом культурно-мистецького життя краю і окремих областей України, неупередженим поглядом молодого автора, сподіваюся, стануть і добрим зразком для наслідування багатьом краєзнавцям, мистецтвознавцям і взагалі людям, не байдужим до того, що відбувається сьогодні в країні. Вони стануть, сподіваюся, і зразком для доброго наслідування іншими регіонами України, адже лише у такий спосіб, тобто постійно аналізуючи та відбираючи краще з людської діяльності, і можливо підготувати повноцінну історію вітчизняної культури" [3, 5-6].

***Література***

1. Виткалов С. В. Культурно-мистецька Україна в регіональних вимірах : митці, художні колективи та організатори культурно-мистецького життя : монографія / С. В. Виткалов. – Рівне : М.Дятлик, 2014. – 362 с.; іл.
2. Виткалов С. В. Рівненщина: культурно-мистецький потенціал в парадигмах сучасності: монографія / С. В. Виткалов. – Рівне : ППДМ, 2012. – 416 с.; іл.
3. Васечко Ф. Ф. Культурний простір Рівненщини в особистостях як феномен доби / Ф. Ф. Васечко // Виткалов С. В. Культурно-мистецька Україна в регіональних вимірах... : монографія. – Рівне : М. Дятлик, 2014. – 362 с.; іл.

***References***

1. Vytkalov S. V. Kulturno-mystetska Ukraina v rehionalnykh vymirakh : myttsi, khudozhni kolektyvy ta orhanizatory kulturno-mystetskoho zhyttia : monohrafiia / S. V. Vytkalov. – Rivne : M.Diatlyk, 2014. – 362 s.; il.
2. Vytkalov S. V. Rivnenshchyna: kulturno-mystetskyi potentsial v paradyhmakh suchasnosti: monohrafiia / S. V. Vytkalov. – Rivne : PPDM, 2012. – 416 s.; il.
3. Vasechko F. F. Kulturnyi prostir Rivnenshchyny v osobystostiakh yak fenomen doby / F. F. Vasechko // Vytkalov S. V. Kulturno-mystetska Ukraina v rehionalnykh vymirakh... : monohrafiia. – Rivne : M. Diatlyk, 2014. – 362 s.; il.

# ЗМІСТ

## Філософія

<b>Вячеславова О. А.</b>	Семіологія мистецтва Я. Мукаржовського: до питання про методологію дослідження фігуративних перетворень в образотворчості ..... 3
<b>Барна Н. В.</b>	Знак і образ у контексті художньої культури XX–XXI століть ..... 8
<b>Гоцалюк А. А.</b>	Релігійний дискурс традиційного світогляду в контексті соціально-філософських рефлексій ..... 12
<b>Рідченко Л. О.</b>	Віртуальні практики у системі постнекласичних практик ..... 16

## Культурологія

<b>Гончарова О. М.</b>	Дозвілля античності в контексті видовищної культури: гладіаторські ігри ..... 20
<b>Сабадаш Ю. С.</b>	Культура Відродження у дослідженнях Еудженіо Гарена ..... 26
<b>Білецька О. О.</b>	Неологізми в сучасних друкованих ЗМІ (на прикладі британських мас-медіа) .... 31
<b>Босик З. О.</b>	Нематеріальна культурна спадщина України в контексті суспільного розвитку та культурної політики держави ..... 35
<b>Гаяк І. Я.</b>	Історичні взаємовідносини вірменських колоній України зі Святою Землею та їх відображення у пам'ятках матеріальної культури ..... 39
<b>Садовенко С. М.</b>	Дитячий музичний фольклор у просторі взаємодії національних культур ..... 45
<b>Сінельнікова В. В.</b>	Українознавчий аспект дослідження прихोперського козацького говору ..... 51
<b>Фурдичко А. О.</b>	Традиційні культурні практики як засіб формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді ..... 55
<b>Холодинська С. М.</b>	Теоретичний вимір спадщини Михайля Семенка ..... 59
<b>Шевченко Л. О.</b>	The analysis of Spanish and Ukrainian proverbs characterizing everyday life (Аналіз українських та іспанських паремій, що характеризують повсякденне життя) .. 64
<b>Щербань А. Л.</b>	Концепція В. Щербаківського щодо коренів і функцій орнаментики в українській народній культурі (на прикладі гончарства) ..... 68
<b>Яковлев О. В.</b>	Семіотика як методологія дослідження культурного простору України ..... 71
<b>Доманська О. А.</b>	Революція гідності в просторі європейських цінностей ..... 75
<b>Демідко О. О.</b>	Діяльність Маріупольського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка в період німецької окупації (1941–1943 рр.) ..... 80

## Мистецтвознавство

<b>Сташевський А. Я.</b>	Кластерна техніка у сучасній баянній музиці українських композиторів ..... 86
<b>Бєлявіна Н. Д.</b>	Паризькі "hôtel particulier" як осередки концертування у XVIII ст. .... 90
<b>Демещенко В. В.</b>	Творчі пошуки видатного українського режисера Сергія Параджанова ..... 94
<b>Корисько Н. М.</b>	Хореографія як контемпорарне мистецтво: культурологічний аспект ..... 101
<b>Куц Є. В.</b>	Динаміка розвитку музичного інструментарію: вступ до теорії тембрового простору ..... 106
<b>Погребняк Г. П.</b>	Світогляд як чинник формування кінематографічної моделі авторства ..... 110
<b>Сьомкін В. В.</b>	Актуалізація ергономіки в контексті дизайн-діяльності ..... 115
<b>Юдова-Романова К. В., Раденко Ю. В.</b>	Локації проведення балів ..... 120
<b>Гопка О. В.</b>	Про інституціональну систему музичного мистецтва суспільства в аспекті проблеми матеріальної і духовної культури ..... 125
<b>Ареф'єва А. Ю.</b>	Образи сакрального мистецтва в музиці та живописі ..... 130

<b>Карельська Є. В.</b>	Про деякі рівні та елементи системи музичного мистецтва суспільства в аспекті проблеми "Культура і особистість" .....	135
<b>Кисла Н. В.</b>	Хронотоп видовища у культурі ХХ століття .....	140
<b>Легенький І. Ю.</b>	Міфологічна образність як парадигма музичного мистецтва ХХ століття .....	144
<b>Лю Пен</b>	Про драматургічну ідею образу Хозе і її музичне втілення в опері Ж. Бізе "Кармен" .....	148
<b>Ревенок Н. М.</b>	Сучасні методи мистецтвознавчої та технологічної експертизи виробів з порцеляни та фаянсу .....	154
<b>Сапфірова Н. М.</b>	Асортимент прикрас київської фабрики художньо-ювелірних виробів Й. Маршака згідно з ілюстрованим преїскурантом 1905 р. ....	158
<b>Фен Бін</b>	Веристська ідея жіночих образів у сучасній китайській опері і операх Дж. Пуччіні .....	163

## Історія

<b>Гладченко С. В.</b>	Гендерний аспект незалежної Туніської республіки (на прикладі Кодексу особового статусу) .....	168
<b>Карпов В. В.</b>	Гене́за загальновійськового наукавого знаку Збройних сил України та вимоги часу .....	171
<b>Ліпінська А. В.</b>	Формування професійних компетенцій майбутніх документознавців під час вивчення інформаційних дисциплін .....	174
<b>Джой Чидінма Отуоньє</b>	Історико-культурологічний аналіз національної проблематики Нігерії в міжнародних документах .....	178
<b>Наливайко Ю. В.</b>	До історії термінологічних досліджень при Центральному державному історичному архіві України у м. Львові (1960–1980 рр.) .....	183

## Політологія

<b>Вільчинська І. Ю.</b>	Актуальні форми медійних продуктів як відображення сучасних тенденцій в українському інформаційно-політичному просторі .....	187
<b>Хома Н. М.</b>	Глобальне громадянське суспільство: утопія чи перспективна реальність? .....	191
<b>Цивін М. Н., Матвієнко О. В.</b>	Медіабезпека особистості як соціально-освітня проблема .....	195
<b>Семченко О. В.</b>	Суб'єкти інформаційного забезпечення політичної стабільності .....	201
<b>Оврамець М. А.</b>	Вплив імміграції на соціальну структуру та політичну еволюцію країн ЄС .....	205

## Відгуки. Рецензії. Повідомлення

<b>Марченко В. В.</b>	Історична пам'ять як фактор формування національної свідомості .....	210
-----------------------	--	-----

# СОДЕРЖАНИЕ

## Философия

<b>Вячеславова Е. А.</b>	Семиология искусства Я. Мукаржовского: к вопросу о методологии исследования фигуративных преобразований в изобразительном искусстве .....3
<b>Барна Н. В.</b>	Знак и образ в контексте художественной культуры XX–XXI веков .....8
<b>Гоцалюк А. А.</b>	Религиозный дискурс традиционного мировоззрения в контексте социально-философских рефлексий ..... 12
<b>Ридченко Л. А.</b>	Виртуальные практики в системе постнеклассических практик ..... 16

## Культурология

<b>Гончарова Е. Н.</b>	Досуг античности в контексте зрелищной культуры: гладиаторские игры .....20
<b>Сабадаш Ю. С.</b>	Культура Возрождения в исследованиях Эудженио Гарена .....26
<b>Белецкая О. А.</b>	Неологизмы в современных печатных СМИ (на примере британских масс-медиа) .....31
<b>Босык З. А.</b>	Нематериальное культурное наследие Украины в контексте общественного развития и культурной политики государства .....35
<b>Гаяк И. Я.</b>	Исторические взаимосвязи армянских колоний Украины со Святой Землей и их отображение в памятниках материальной культуры .....39
<b>Садовенко С. Н.</b>	Украинский детский музыкальный фольклор в пространстве взаимодействия национальных культур .....45
<b>Синельникова В. В.</b>	Украиноведческий аспект исследования прихоперского казачьего говора .....51
<b>Фурдычко А. О.</b>	Традиционные культурные практики как средство формирования ценностных ориентаций современной молодежи .....55
<b>Холодинская С. Н.</b>	Теоретическое измерение наследия Михайля Семенко .....59
<b>Шевченко Л. А.</b>	Анализ украинских и испанских паремий, характеризующих повседневную жизнь .....64
<b>Щербань А. Л.</b>	Концепция В. Щербакивского о корнях и функциях орнаментики в украинской народной культуре (на примере гончарства) .....68
<b>Яковлев А. В.</b>	Семиотика как методология исследования культурного пространства Украины .....71
<b>Доманская Е. А.</b>	Революция достоинства в пространстве европейских ценностей .....75
<b>Демидко О. О.</b>	Деятельность Мариупольского музыкально-драматического театра им. Т. Шевченко в период немецкой оккупации (1941-1943 гг.) .....80

## Искусствоведение

<b>Сташевский А. Я.</b>	Кластерная техника в современной баянной музыке украинских композиторов .....86
<b>Белявина Н. Д.</b>	Парижские "hôtel particulier" как концертные центры XVIII ст. ....90
<b>Демещенко В. В.</b>	Творческие поиски выдающегося украинского режиссера Сергея Параджанова .....94
<b>Корысько Н. М.</b>	Хореография как контемпорарное искусство: культурологический аспект ...101
<b>Куц Е. В.</b>	Динамика развития музыкального инструментария: введение в теорию тембрового пространства .....106
<b>Погребняк Г. П.</b>	Мировоззрение как фактор формирования кинематографической модели авторства .....110
<b>Сёмкин В. В.</b>	Актуализация эргономики в контексте дизайн-деятельности .....115

<b>Юдова-Романова Е. В., Раденко Ю. В.</b>	Локации проведения балов .....	120
<b>Гопка О. В.</b>	Об институциональной системе музыкального искусства общества в аспекте проблемы материальной и духовной культуры .....	125
<b>Арефьева А. Ю.</b>	Образы сакрального искусства в музыке и живописи .....	130
<b>Карельская Е. В.</b>	О некоторых элементах системы музыкального искусства общества в аспекте проблемы "Культура и личность" .....	135
<b>Кислая Н. В.</b>	Хронотоп зрелища в культуре XX столетия .....	140
<b>Легкий И. Ю.</b>	Мифологическая образность как парадигма музыкального искусства XX века .....	144
<b>Лю Пэн</b>	О драматургической идее образа Хозе и её музыкальном воплощении в опере Ж. Бизе "Кармен" .....	148
<b>Резенок Н. Н.</b>	Современные методы искусствоведческой и технологической экспертизы изделий из фарфора и фаянса .....	154
<b>Сапфирова Н. Н.</b>	Ассортимент украшений киевской фабрики художественно-ювелирных изделий И. Маршака согласно прејскуранта 1905 г. ....	158
<b>Фэн Бинь</b>	Веристская идея женских образов в современной китайской опере и операх Дж. Пуччини .....	163

## История

<b>Гладченко С. В.</b>	Гендерный аспект независимой Тунисской республики (на примере Кодекса личного статуса) .....	168
<b>Карпов В. В.</b>	Генезис общевойскового нарукавного знака Вооруженных сил Украины и требования времени .....	171
<b>Липинская А. В.</b>	Формирование профессиональных компетенций будущих документоведов во время изучения информационных дисциплин .....	174
<b>Джой Чыдинма Отуонье</b>	Историко-культурологический анализ национальной проблематики Нигерии в международных документах .....	178
<b>Наливайко Ю. В.</b>	К истории терминологических исследований при Центральном государственном историческом архиве Украины в г. Львове (1960–1980 гг.) ....	183

## Политология

<b>Вильчинская И. Ю.</b>	Актуальные формы медийных продуктов как отражение современных тенденций в украинском информационно-политическом пространстве .....	187
<b>Хома Н. М.</b>	Глобальное гражданское общество: утопия или перспективная реальность? .....	191
<b>Цивин М. Н., Матвиенко О. В.</b>	Медиабезопасность личности как социально-образовательная проблема .....	195
<b>Семченко О. В.</b>	Субъекты информационного обеспечения политической стабильности .....	201
<b>Овrameц М. А.</b>	Влияние иммиграции на социальную структуру и политическую эволюцию стран ЕС .....	205

## Отзывы. Рецензии. Сообщения

<b>Марченко В. В.</b>	Историческая память как фактор формирования национального сознания .....	210
-----------------------	--	-----

# CONTENTS

## Philosophy

<b>Vyacheslavova O.</b>	Semiology of art by Y. Mukarjovsky: to the question of methodology of research of figurative transformations in the visual arts .....	3
<b>Barna N.</b>	Sign of the image in the context of the artistic culture of the XX–XXI century .....	8
<b>Gotsalyuk A.</b>	The religious discourse in the context of the traditional worldview of the social and philosophical reflection .....	12
<b>Ridchenko L.</b>	Virtual practices in the system of post-nonclassical practices .....	16

## Culturology

<b>Goncharova O.</b>	Leisure antiquity in the context of entertainment culture: gladiatorial games .....	20
<b>Sabadash Ju.</b>	Conception of the Renaissance in research of Eugenio Garin .....	26
<b>Bilets'ka O.</b>	Neologisms in modern printed mass-media (british mass-media) .....	31
<b>Bosyk Z.</b>	Intangible cultural heritage of Ukraine in the context of social and cultural development policy of the state .....	35
<b>Hayuk I.</b>	Historical interrelations of the Armenian colonies of Ukraine with Holy Land and their display in monuments of material culture .....	39
<b>Sadovenko S.</b>	Ukrainian children's folk music in the interaction of national cultures .....	45
<b>Sinelnikova V.</b>	Dialect hoper cossacks in the context of research Ukrainian dialects lower volga .....	51
<b>Furdychko A.</b>	Traditional cultural practices as a means of creating value orientations of moder .....	55
<b>Kholodynskaya S.</b>	Theoretical dimension of Mykhailo Semenko's heritage .....	59
<b>Shevchenko L.</b>	The analysis of Spanish and Ukrainian proverbs characterizing everyday life .....	64
<b>Shcherban A.</b>	The concept of V. Shcherbakivsky about the roots and functions of ornamentation in the Ukrainian folk culture (on the example of pottery) .....	68
<b>Yakovlev A.</b>	Semiotics as Research Methodology of Cultural Space of Ukraine .....	71
<b>Domanska O.</b>	The revolution of dignity in the space of European values .....	75
<b>Demidko O.</b>	Activities of Taras Shevchenko Mariupol drama theater in the period of German occupation (1941–1943) .....	80

## Art Criticism

<b>Stashevs'kyi A.</b>	Cluster technique in modern button-accordions music of Ukrainian composers .....	86
<b>Belyavina N.</b>	Parisian "hôtel particulier" as the concert centres of XVIII item .....	90
<b>Demeschenko V.</b>	Creative search of the famous Ukrainian directed by Sergei Paradjanov .....	94
<b>Korysko N.</b>	Choreography as genre of contemporary art: the culturological context .....	101
<b>Kushch Eu.</b>	The dynamics of the development of musical instruments: introduction to the theory of timbral space .....	106
<b>Pogrebniak G.</b>	Outlook as a factor of formation model cinematic authorship .....	110
<b>Syomkin V.</b>	Actualization ergonomics in the context of design .....	115
<b>Iudova-Romanova K., Radenko Ju.</b>	Places for balls to be held .....	120
<b>Gopka O.</b>	About the institutional system of society's musical art in terms of the problem of material and spiritual culture .....	125
<b>Aref'eva A.</b>	Photos of sacred art in music and painting .....	130



<b>Karelska E.</b>	About some levels and elements of the system of society's musical art in terms of "Culture and Personality" problem .....	135
<b>Kysla N.</b>	Chronotope of spectacle in the culture of the twentieth century .....	140
<b>Lehenky H.</b>	Mythological imagery as a paradigm of musical art of the XX century .....	144
<b>Liu Peng</b>	About the dramatic idea of character Jose and its musical incarnation in Bizet's opera "Carmen" .....	148
<b>Revenok N.</b>	Modern methods of study of art and technological examination of wares from porcelain and glazed pottery .....	154
<b>Sapfirova N.</b>	The range of jewelry items, produced on Kiev art-jewelry factory J. Marchak according to the illustrated price list dated 1905 .....	158
<b>Feng Bin</b>	Veristical idea of female characters in modern Chinese opera and opera G. Puccini .....	163

## History

<b>Gladchenko S.</b>	The gender dimension of the independent Republic of Tunisia (for example, the Code of Personal Status) .....	168
<b>Karpov V.</b>	Genesis combined sleeve mark the Armed Forces of Ukraine and time requirement .....	171
<b>Lipinska A.</b>	Formation of professional competence of the future of records information managers during studying information disciplines .....	174
<b>Otuonye Joy Chidinma</b>	History of Nigerian cultural Analyze on National documentation problem by International and national Standard .....	178
<b>Nalivayko Yu.</b>	To the history of terminological research at the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv (1960–1980) .....	183

## Politics

<b>Vilchinska I.</b>	Current form media products how to display current trends in Ukrainian information and political space .....	187
<b>Khoma N.</b>	Global civil society: utopia or reality perspective? .....	191
<b>Tsyvin M., Matvienko O.</b>	Media safety of the person as a social and educational problems .....	195
<b>Semchenko O.</b>	Actors information for political stability .....	201
<b>Ovramets M.</b>	The impact of immigration on social structure and political evolution of the EU member states .....	205

## Testimonials. Reviews. Message

<b>Marchenko V.</b>	Historical memory as factor of forming of national consciousness .....	210
---------------------	--	-----

## ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ

### Загальні положення

Редакційна колегія фахових видань Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (далі – академії) у своїй роботі керується нормами законодавства України у сфері освіти, наукової діяльності та інтелектуальної власності.

Обов'язковими етапами роботи редакційної колегії з опрацювання статей перед публікацією є:

– перевірка на предмет дотримання вимог до редакційного оформлення згідно з державними стандартами України (ДСТУ 3008-95 "Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення"; ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 "Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання"; ГОСТ 7.9-95 (ИСО 214-76) "Реферат и аннотация. Общие требования"; ДСТУ 3582-97 "Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила";

– здійснення редколегією внутрішнього рецензування статей та організація зовнішнього (пп. 2.10, 2.11 Наказу МОН України від 17 жовтня 2012 року № 1111 "Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України");

– перевірка статей на плагіат (Статті 1, 5 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність"; Стаття 50 Закону України "Про авторське право і суміжні права"; п. 16 "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника").

### Етапи підготовки до друку

Передаючи статтю до редакції, автор гарантує наявність у нього авторських прав на рукопис і дає згоду на публікацію тексту та метаданих статті (включаючи прізвище та ініціали автора, місце його роботи, електронну адресу для кореспонденції) у друкованій та електронній версіях журналу, що передбачає дотримання політики відкритого доступу згідно з умовами ліцензії Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (див. сайт <http://academy-journals.in.ua/index.php/index>) – можливість вільно читати, завантажувати, копіювати та поширювати зміст статті з навчальною та науковою метою із зазначенням авторства.

1. Статті подаються до наукової частини академії у робочі дні (з понеділка по четвер з 14.00 до 17.30) за адресою: Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, вул. Лаврська, 9, корпус 11, 2-й поверх, кабінет 37 (тел. (044) 280-21-93, e-mail: [nauka@dakkkim.edu.ua](mailto:nauka@dakkkim.edu.ua)).

2. Статті магістрантів, аспірантів, здобувачів (осіб, які не мають наукового ступеня) обов'язково супроводжуються рецензією із зазначенням наукової новизни та актуальності публікації, підписаною доктором чи кандидатом наук (фахівцем за профілем). Підпис рецензента має бути засвідченим у кадровому підрозділі.

3. До наукової частини академії подається паперовий примірник статті та її електронна версія. На кожній сторінці роздруковки автор проставляє свій підпис, а на першій сторінці також зазначає дату подання статті до друку.

4. Стаття, у якій виявлено запозичення з матеріалів інших авторів без посилання на джерело, не повертається на доопрацювання та не публікується, а її автор може подати до редколегії інший матеріал.

У разі повторного виявлення запозичень, редакція залишає за собою право не брати у подальшому до друку матеріали даного автора.

5. За наявності трьох і більше граматичних помилок на сторінці, текст до публікації не приймається.

6. Редколегія організовує внутрішнє (обов'язкове) та зовнішнє (за необхідності) рецензування статей. Редакція інформує автора про результат розгляду, надсилаючи йому електронною поштою висновок.

Якщо автор не згоден із зауваженнями рецензента, він має обґрунтувати це письмово. Редколегія залишає за собою право відхилити статтю, якщо автор безпідставно залишає без уваги побажання рецензента.

### Структура статті

1. Індекс УДК.

2. Відомості про автора українською, російською та англійською мовами, що містять такі дані (без скорочень та аббревіатур): прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням структурного підрозділу та назви установи за основним місцем роботи автора. Наприклад: *Єсипенко Роман Миколайович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.*

3. Контактна інформація: номер телефону, електронна пошта.

4. Назва статті українською, російською та англійською мовами.

5. Анотації та ключові слова:

а) анотація українською мовою містить "характеристику основної теми, проблеми, мети статті та її результати. Середній обсяг анотації – **500-600 друкованих знаків** (ГОСТ 7.9-95 (ИСО 214-76)). Приклад: *У статті розкрито поняття обумовленості жанру скрипкового перекладу еволюційними процеса-*